

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

В. А. КЛИМЕНКО, Н. В. ЧУБУР

ІСТОРІЯ СУЧАСНОГО СВІТУ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Видавництво
«Центр учбової літератури»
КИЇВ 2013

УДК 378.016:94(100)(075.8)
ББК 63.3(0)р30я73
К 49

*Рекомендовано до друку
Вченою радою юридичного факультету Сумського державного університету
(протокол № 8 від 4 квітня 2013 р.)*

*Рекомендовано до друку кафедрою історії Сумського державного університету
(протокол № 8 від 22 березня 2013 р.)*

Рецензенти: **А. А. Булда**, д-р пед. наук, проф. (Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова);
В. Ф. Смолянюк, д-р політ. наук, проф. (Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана).

Клименко В. А., Чубур Н. В.

К 49 Історія сучасного світу : навчально-методичний посібник / В. А. Клименко, Н. В. Чубур. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 93 с.

ISBN 978-617-673-265-5

Навчально-методичний посібник призначений студентам з метою надання їм допомоги у підготовці до поточних навчальних занять, модульного контролю та підсумкового іспиту чи заліку з історії сучасного світу. У навчальному посібнику подається тезовий матеріал до кожної теми курсу та методичні поради до семінарських занять. Пропонується література до навчальних тем, зразки тестів.

Для аспірантів та студентів вищих навчальних закладів, викладачів, усіх, хто цікавиться проблемами історії сучасного світу.

ISBN 978-617-673-265-5

УДК 378.016:94(100)(075.8)
ББК 63.3(0)р30я73

© Клименко В. А., Чубур Н. В., 2013
© «Центр учбової літератури», 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ТЕМА 1. Зародження індустріальної цивілізації.....	6
ТЕМА 2. Соціально-політичні та економічні трансформації розвитку країн у ХІХ ст.	15
ТЕМА 3. Світ у кінці ХІХ – на початку ХХ ст.	19
ТЕМА 4. Країни світу в роки Першої світової війни	23
ТЕМА 5. Основні аспекти розвитку країн Європи, Америки, Азії та Африки між двома світовими війнами.....	26
ТЕМА 6. Друга світова війна (1939–1945 рр.)	33
ТЕМА 7. Світ у післявоєнний період (друга половина 40–80-ті рр. ХХ ст.).....	40
ТЕМА 8. Особливості кризи світової цивілізації другої половини ХХ ст.	46
ТЕМА 9. Постіндустріальна цивілізація	49
ТЕМА 10. Світ Сходу на сучасному етапі	53
ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ (4 год.)	56
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	58
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	91

ВСТУП

Сучасні темпи розвитку світового суспільства вимагають підготовки різнобічно освічених спеціалістів, які вміють правильно орієнтуватись в складних явищах суспільного розвитку, розуміють особливості і закономірності історичного процесу, орієнтуються в сучасних досягненнях світової наукової думки.

Цьому сприяє утворення навчальних курсів, які призвані формувати цілісні уявлення про світ. Одним із таких курсів є «Історія сучасного світу». Даний курс допомагає розвитку особистості студентів, формуванню їх політичної відповідальності, громадянської позиції.

Метою курсу є вивчення становлення, розвитку особливостей світового індустріального суспільства, сприяння формуванню у студентів історичної свідомості, наукового світогляду, підвищення загального рівня культури.

У результаті вивчення курсу студенти повинні:

знати:

- основні проблеми світової історії;
- питання суспільної та політичної історії країн світу;
- процеси становлення демократичних інституцій;

уміти:

використовувати історичний досвід світової історії для розуміння суспільного життя, правильної оцінки різних суспільно-політичних явищ.

Методологічним інструментарієм курсу є:

- діахронічний метод (викладення фактів у хронологічній послідовності);

- синхронічний (сукупний аналіз декількох об'єктів (країн) у певних хронологічних рамках;

- порівняльно-історичний (порівняння історичних шляхів декількох країн);

- системний (розгляд елементів як складової процесу) та ін.

Хронологічні рамки курсу охоплюють період з XVI ст. по наш час.

Студенти повинні знати, що в історичній літературі новим традиційно вважається період із середини XVI – початку XX ст. Однак, ця періодизація, як і будь-яка періодизація, є умовною. Чому саме цей період, більшість учених вважають новою історією? Насамперед тому, що саме ця епоха характеризується значною насиченістю подій, масштабом і різноманітністю суспільних процесів, серйозними змінами в житті країн і народів. Тобто можна вважати, що мова йде про виникнення нової цивілізації.

ТЕМА 1. Зародження індустріальної цивілізації

1. *Особливості становлення індустріальної цивілізації.*
2. *Головні напрямки розвитку європейських країн у кінці XV – XVIII ст.*

Необхідно звернути увагу, що питання нового часу було започатковано в епоху Відродження: вчені поділили розвиток суспільства на три частини: Античність, Середні віки, Новий час.

На рубежі XIV – XV ст. у Європі відбувалася глибока господарча та демографічна депресія. Початок XVI ст. ознаменувався певним економічним поживленням. Почала збільшуватись кількість населення. Так, якщо у середині XVI ст. вона становила приблизно 100 млн. осіб, то на початку XVII ст. – близько 180 млн.

Студенти повинні запам'ятати, що у цей період відбувався генезис капіталізму, хоча у країнах Європи продовжували панувати феодальні економічні відносини.

Однак саме капіталістичний устрій стає вирішальним фактором розвитку Європи. Потрібно звернути увагу, що капіталізм спочатку проникає у торгівлю і фінанси, потім зміцнює свої позиції у промисловості, ще пізніше його вплив відчувається у сільському господарстві (наприклад, «аграрна революція» в Англії, Франції, Німеччині у XVI ст.).

Тобто поступово починає утворюватися ринкове господарство.

Особливу увагу студенти повинні звернути на причини цих процесів. Серед багатьох потрібно виділити декілька факторів:

1. Великі географічні відкриття.

-
2. Вивезення товарів за межі своїх країн (торгова експансія).
 3. Утворення абсолютистських держав, захоплення нових земель (колоній) збільшують потребу у постійних арміях і флоті, що, у свою чергу, стимулює розвиток певних галузей промисловості.
 4. Підвищення рівня життя у XVI – XVII ст. формує нові потреби, що також призводить до розвитку промисловості і торгівлі.
 5. Формування нової суспільної ідеології, яка буда започаткована Ренесансом і Реформацією.

Однак, потрібно пам'ятати, що всі ці фактори у різних країнах приводили до різних наслідків: в одних вони сприяли підйому соціально-економічного розвитку, в інших - до стагнації.

Особливості розвитку економіки XVI – XVII ст.

Студенти повинні розуміти, що саме у цей період відбуваються серйозні зміни в економіці, що привело до зміни картини світу у цілому. Особливо помітними вони були на Європейському континенті.

По-перше, змінюються основні торгові шляхи з Середземномор'я в Атлантику. Розширення європейських можливостей почалось із захоплення португальцями північно-африканського узбережжя. У 1497 р. Васко да Гама вирушив у плавання навколо мису Доброї Надії, а у 1500 р. його кораблі перетнули Атлантику, висадивши Педро Кабралю у Бразилії. До португальської експансії приєдналась Іспанія. У 1492 р. Колумб досягнув островів Карибського моря, Бальбоа перетнув Панамський перешийок, щоб досягнути Тихого океану у 1513 р., Кортес розпочав завоювання Мексики у 1519 р., у 1530 р. Пісарро розпочав підкорення Перу.

По-друге, відбуваються масові міграційні процеси, причинами яких були: а) релігійні переслідування; б) реформація і контрреформація та ін.

Звідси – формування різних за рівнем регіонів економічного розвитку: *Північно-Західний*, Європейський регіон, де швидко розвивався капіталізм (Англія, Нідерланди); регіон, де капіталізм розвивався повільніше, залишаючи панівне становище феодальним відносинам (*Середземномор'я, Скандинавія*); і найбільш відсталий, де все ще панував феодалізм (*Центр і Схід Європи, Балкани*).

Крім того, потрібно підкреслити, що в Європі на той час центрами економіки все ще залишалися не регіони, а міста (Венеція, Генуя, Амстердам).

У XVII ст. головним регіоном, де зосереджувалось економічне життя Європи, були Нідерланди (Голландія).

Значному економічному піднесенню Голландії сприяло геополітичне становище: в кінці XVI – XVII ст. вона опиняється у центрі трансокеанської торгівлі. А це, у свою чергу, приводить до розвитку таких галузей, як суднобудівництво, розвиток переробної промисловості. Поступово Голландія перетворюється у потужний фінансовий регіон Європи. Однак нестача внутрішніх ресурсів не дала їй змоги надовго стати панівним центром європейської економіки.

Головною країною в Європейському і світовому господарстві стає Англія.

Студенти повинні чітко розуміти, що ще до революції в Англії починає змінюватися феодальна структура. Причинами цього були:

- «огороджування», які сприяли перетворенню великих землевласників у представників капіталізму у сільському господарстві (так зване «нове дворянство»), серед селян відбувалося розшарування на пауперів (жебраків) і коттерів (тих, які володіли невеликими земельними наділами). Із середовища «нових дворян» почали формуватись підприємці, а із пауперів – наймані робітники. Тобто, досить швидко створювалася соціальна

база для розвитку промисловості. Іншими факторами, що сприяли розвитку англійської промисловості, були:

- існування місцевої сировинної бази;
- політика меркантилізму;
- унітарний характер політичної влади.

Другим регіоном Європи, де поряд із формуванням капіталістичного устрою залишались панівними феодальні відносини, була Франція. Вона є прикладом іншої реакції на кризу феодалізму. Франція була батьківщиною класичного політичного феодалізму, що використовував законну форму відносин між сеньйорами і васалами для підтримання ієрархічної структури суспільства. Тут панував абсолютистський режим. Король був зацікавлений у збереженні становища селянства як основного платника податків, тому на відміну від Англії, обмежував економічну активність феодалів. Новий клас підприємців змушений був вкладати кошти у землю, а не у промислове виробництво. Оскільки основними платниками податків залишалися селяни, це призводило до звужування внутрішнього ринку і відповідно до уповільнення розвитку капіталізму.

Подібні до Франції процеси відбувались у Скандинавії (Швеція) і на Сході Європи (Росія, Австрія).

Регіоном, де капіталізм практично гальмувався, була Іспанія. Причинами цього був насамперед застій (стагнація) сільського господарства, оскільки уряд жорстко контролював ціни на сільгосппродукцію, сприяв екстенсивному характеру господарства. Усе це призводило до розорення селян, збіднення основної маси населення, вузькості внутрішнього ринку. Країна ставала все більше залежною від імпорту. А це, у свою чергу, призводило до несприятливих умов для розвитку промисловості. Іспанський експорт вовни почав зазнавати невдач у конкуренції з англійцями, торговельний флот занепадав, і до кінця XVI ст. іспанські суднобудівники вже не могли ефективно конкурувати з новими технологіями північноєвропейських підприємців.

Іспанська економіка стає просто пропускну пунктом для торговельного багатства інших економік, «матір'ю іноземців, мачухою іспанців».

Схожі процеси відбувалися в Італії, Німеччині (у цих регіонах потрібно додати такий негативний фактор, як політична роздрібленість). Тому ці території стають ринками збуту для англійської, голландської, а пізніше французької промисловості, а також їх сировинними придатками.

Інший регіон Європи – Центральний і Південний. Він стає експортером хліба. З одного боку, це сприяє збільшенню посівів, з іншого – приводить до розширення панської риллі, зацікавленості феодалів у натуральній ренті, розповсюдженні відробіткової ренти (панщини), а у цілому – до зміцнення особистої залежності селян (кріпацтво).

Отже, у XVI – XVII ст. в Європі створюються умови для нерівномірності соціально-економічного розвитку Західної і Східної Європи.

Поштовхом для змін стали так звані «аграрні революції» в Європі: у Франції 1750–1760 рр., у Швейцарії 1780–1790 рр., у Німеччині 1790–1800 рр. та ін.

Економічний та політичний розвиток країн Європи у XVIII ст.

Студентам необхідно пам'ятати, що панівне становище в економіці Європи у XVIII ст. займала Англія. Головною причиною цього було те, що саме у цій країні вперше сформувалась національна економіка: мануфактура стає переважаючою, утворюється національний ринок, відбуваються різні технічні відкриття (прядильна машина – Дженні, механічна парова прядильна машина, парова машина та ін.) Тобто, утворюються умови для виникнення фабричного виробництва.

Студенти повинні знати, що на рубежі XVIII – XIX ст. в Англії відбувається промисловий переворот.

Новими рисами Європи в цей період були:

- економічне піднесення;
- розквіт міжнародної торгівлі;
- високий розвиток мануфактурного виробництва;
- зростання населення (у 1700 р. – 118млн. осіб, у 1800 р. – 187 млн. осіб);
- перенесення центру економіки із села у місто (якщо на початок XVIII ст. у сільському господарстві було зайнято від 75 до 85% населення, то на початок XIX ст. відповідно від 54 до 26% (Англія);
- починається формування класів буржуазії і мануфактурного пролетаріату;
- збільшується інтелектуальна соціальна група (технічна інтелігенція, чиновники, вчителі та ін.).

Отже, у XVIII ст. в Європі починає розпадатись економічна, соціальна, а пізніше політична система феодалізму.

Світ став новим не лише завдяки появі нових економічних тенденцій, але й появі нових ідей. Насамперед, завдяки Великим географічним відкриттям. Голландія (Нідерланди) й Італія стають центрами Ренесансу і Гуманізму. Нові географічні горизонти познайомили Європу з новою культурою, іншою, ніж, наприклад, традиційна, успадкована християнством.

Крім того, важливими продовженнями нових ідей стали європейські університети як центри формування нової свідомості і культури.

Студенти повинні усвідомлювати, що у цей період певною мірою починає оновлюватися і католицька церква. Однак саме тут яскраво відбиваються розбіжності між новими поглядами і старими догматами. Виникає певний конфлікт між гуманістичними тенденціями і традиційними церковними інститутами. Це – одна із причин Реформації.

Реформаційний рух почався з проголошення німецьким священником Мартином Лютером 95 тез проти папства. Згодом рух набув загальноєвропейського характеру, виступаючи за

реформи католицької церкви. Починаються переклади священного письма на національні мови, створюються релігійні громади, відокремлені від Римського престолу.

Крім того, ситуацію загострила політична боротьба на німецьких землях, які прагнули до посилення світської влади. Тобто поступово християнство на Заході перестає бути виключно католицьким, виникає релігійний плюралізм. А це, у свою чергу, відкриває простір для наукового, а не лише теологічного пізнання світу. Розвиваються нові галузі знань, насамперед, математика, астрономія (М. Копернік, Д. Бруно, Г. Галілей).

Отже, у результаті боротьби за оновлення церкви виник рух, який отримав назву *протестантизм*.

Необхідно пам'ятати, що діяльність протестантів заклала духовні основи європейського капіталізму, оскільки саме протестантизм стимулював підприємництво як основу спасіння на Страшному суді.

Протестантизм також був поштовхом для виникнення новоєвропейської ідеології. Тому саме в Європі виникає *ліберальна ідеологія*.

Лібералізм ґрунтувався на:

- а) *ідеях свободи особистості;*
- б) *суспільного договору.*

Засновником лібералізму вважається англійський філософ Джон Локк (XVII ст.), який вважав, що природними правами особистості є:

- а) *право на свободу;*
- б) *право на життя;*
- в) *право на власність.*

Отже, питання свободи є визначальним для лібералізму. Ідея суспільного договору між людьми – це спроба забезпечити, виходячи із особистих інтересів, права і свободи кожної людини. Тобто це своєрідний договір про те, що певна кількість індивідуумів передає право керувати собою одній або декільком особам на певних умовах.

Можна зробити висновок, що саме концепція суспільного договору створила підґрунтя для розроблення конституцій.

У XVIII ст. з'являються перші економічні теорії: меркантилізм, фізіократизм, англійська школа політекономії.

У цей період також створюються політичні теорії, в яких критикувався існуючий лад. Особливу роль тут відіграли діячі епохи Просвітництва: Вольтер, Шарль Монтеск'є, Дені Дідро, Поль Гольбах, Жан-Жак Руссо.

Деякі монархи Європи: Катерина II (Росія), Йосип II (Австрія), Фрідріх II (Пруссія) та ін. здійснювали реформи під впливом ідей Просвітництва. Однак ці реформи не змінювали по суті ні владу, ні політику. Така політика отримала назву «освіченого абсолютизму». «Освічений абсолютизм» характеризується безрезультатністю і ще більше загострює соціально-політичну ситуацію. Особливо ситуація загострюється у Франції, результатом стає Велика французька буржуазна революція 1789–1794 років.

Студентам важливо запам'ятати, що епоха Нового часу знаменується ідеями трьох революцій: Нідерландської, Англійської, Французької. Вони завершили перехід до буржуазних суспільств.

Потрібно звернути увагу на те, що буржуазні революції мають певні особливості. *По-перше*, у цих революціях новий клас – буржуазія – є передовим, оскільки інтереси буржуазії збігаються із загальнонаціональними (перехід від старого – феодального виробництва до капіталістичного).

По-друге, у буржуазних революціях рушійними силами досить активно виступають:

- а) селянство;
- б) робітники.

По-третє, часто революції переживають так званий «конституційний період».

По-четверте, революції нового часу супроводжувалися громадянськими війнами.

Якщо спробувати створити схему буржуазних революцій XVII – першої половини XIX ст., то умовно можна визначити такі періоди:

1. Повстання. Початок боротьби.
2. Громадянська війна.
3. Захоплення влади повстанцями.
4. Боротьба всередині революційної влади.
5. Реставрація (можлива) старого устрою.
6. Нова революція (можлива) і завершення переходу до нового устрою (буржуазного).

Найбільш вагомим внеском у становлення нового, буржуазного ладу стала Велика французька революція 1789–1794 рр.

Студенти повинні згадати, що революція у Франції була підготовлена, з одного боку, ідеям Просвітництва, з іншого – соціально-економічними процесами, які поступово опановували світ і готували підґрунтя до формування нового етапу європейської цивілізації. Необхідно також пам'ятати, що революційні події у Франції викликали велику тривогу серед монархій Європи, оскільки повалення монархії і страта короля у 1792 р. були прямою загрозою європейському монархізму. Тому починаються війни європейської коаліції (Австрія, Пруссія, Росія, Англія) проти революційної Франції. У ході цих війн під впливом яacobинських ідей починається процес насадження нових порядків у Європі (утворення Об'єднаних Бельгійських штатів, Батавська республіка в Голландії, Гельветична республіка Швейцарії).

Але досить швидко настає п'ятий період революції (термідоріанський переворот 27 липня 1794 р.), після цього війни, які веде Франція, із революційних перетворюються в загарбницькі. Хоча потрібно віддати належне, перетворення, які проводив уряд Франції на підлеглих територіях, спочатку мали буржуазно-демократичний характер.

Однак пізніше Наполеон усе більше схиляється до здійснення імперських планів (ліквідація священної Римської імперії

німецької нації і утворення Рейнського союзу; створення Герцогства Варшавського тощо), влаштує на новостворених європейських престолах своїх родичів, починає континентальну блокаду Англії.

ТЕМА 2. Соціально-політичні та економічні трансформації розвитку країн у ХІХ ст.

1. *Національне відродження в Європі.*
2. *Формування головних ідейно-політичних доктрин ХІХ ст.*
3. *Створення індустріальної цивілізації Північної Америки.*

Спроба підкорити Росію (1812 р.) стала фатальною не лише для французького імператора, але й для деяких країн Європи. Наполеонівські війни активізували національно-визвольний рух, який поєднувався з буржуазно-демократичними ідеями. Закордонний похід російської армії, по суті завершив шостий етап революції.

Можна вважати, що після 1814 р. (реставрація Бурбонів) починається етап контрреволюції. Певну точку у цьому поставив Віденський конгрес, який нібито «відновив» Європу. Гарантом спокою повинен був стати так званий «Священний союз» (Росія, Австрія, Пруссія за підтримки Англії).

Отже, після розгрому Наполеона ситуація в Європі характеризується: *а) реакцією; б) поступовим загостренням політичної ситуації.*

Студенти повинні розуміти, що за роки революції народні маси отримали певний досвід політичної боротьби за демократичні перетворення. Тому повернення панування земельної аристократії, монархічних інститутів не могло не

загострити ситуацію. Крім того, не треба забувати, що активно існувала буржуазія, яка не збиралась знову відступати, віддаючи владу феодалам. Тому друге десятиліття XIX ст. в Європі знову поставило питання про перетворення. Дійсно, із 20-х рр. XIX ст. починається нова серія революційних виступів : Іспанія, Італія. Серйозне загострення соціального становища в Англії активізувало діяльність ліберально-демократичного руху, сприяло виникненню тред-юніонів. Уряд Англії змушений був провести парламентську реформу, яка розширювала виборчі права населення.

Найбільш активні події відбулися знову у Франції у 1830 р. Замість династії Бурбонів (Карл X) на престол зійшов Луї-Піліп Орлеанський («король-буржуа»), була прийнята нова конституція, встановлено буржуазно-монархічний режим.

Під впливом французької революції 1830 р. вибухнула революція у Бельгії, в результаті якої з'явилося незалежне від Голландії Бельгійське Королівство.

У 1830–1831 рр. також під впливом французької революції почалось польське повстання на території Королівства Польського.

Найбільш активним у цей період став рух за об'єднання Італії (Рисорджименто – Відродження). Ідеї національного відродження захопили й інші країни, наприклад, Угорщину, балканські народи.

Кінець 40-х років XIX ст. характеризується спадом промисловості, що, безумовно, ще більше загострило соціально-економічну ситуацію. У 1848 р. у Франції знову вибухнула революція. Причиною її були старі протиріччя: панування монархії, невдала соціальна політика. Під тиском народних мас була прийнята нова конституція. Ці події стимулювали демократичний рух в інших країнах: Англії, Швейцарії, Іспанії, Італії. Особливого розмаху набули революційні події в Австрії, насамперед в Угорщині (Угорське королівство) під проводом Лайоша Кошута.

Революційний рух на німецьких землях призвів до появи у них конституцій, активізації руху за об'єднання німецьких земель у рамках однієї держави.

Проте у більшості країн революційні виступи було придушено. Однак досягненням подій 1848–1849 рр. було те, що у Європі було ліквідовано феодальні відносини, у країнах утворено парламенти і прийнято конституції. Оскільки основною вимогою цих революцій було встановлення буржуазного устрою, то, можна стверджувати, що у результаті революцій в Європі завершився перехід до буржуазного ладу. Крім того, революції сприяли формуванню національної самосвідомості, що точніше може бути названо розвитком європейського націоналізму.

Подібні тенденції проявлялись і на північноамериканському континенті. І коли Англія спробувала силою придушити американський національний рух, вважаючи цю територію своєю колонією, американці проголосили незалежність і для спільної боротьби утворили Сполучені Штати Америки (1776 р.). Ця боротьба дуже об'єднала американців, які проголосили себе головними борцями за свободу і рівність народів. Щоправда, після прийняття Конституції у 1787 р. замість Декларації Незалежності, почалась напружена боротьба за владу між федералістами і республіканцями. Перші відстоювали ідею централізованої влади в умовах зовнішньої загрози, інші виступали за союз окремих штатів, які існували ще до федерації. Розкол на республіканців і федералістів відбувся одночасно із розділенням на Південні штати, де панували великі рабовласницькі земельні плантації, і Північні – де переважали фермерські господарства, існувала промисловість. Конфлікт між Півднем і Північчю був неминучий. Тому коли президентом США став республіканець Авраам Лінкольн (1860 р.), цей конфлікт почав розгоратись. Південь утворив Південну конфедерацію і розпочав воєнні дії проти Півночі. Так почалась громадянська війна у США (1861–1865 рр.), яка закінчилася перемогою Півночі.

Студенти повинні звернути увагу на те, що у 1863 р. А. Лінкольн прийняв ордонанс «Про звільнення рабів-повстанців», який поклав початок ліквідації рабства у США.

Отже, у результаті Громадянської війни у Сполучених Штатах встановилася федеративна республіка, яка представляла інтереси всієї нації.

Друга половина XIX ст. в Європі характеризується, по-перше, утворенням у 1860 р. Неаполітанського Королівства, потім, у 1861 р., Італійського Королівства. У 1871 р. було утворено Папську державу.

У німецьких землях на чолі об'єднавчих процесів продовжувала залишатися Пруссія. Упродовж війн із сусідами - Австрією і Францією - було утворено нову Германську імперію на чолі якої стояла династія Гогенцоллернів.

Політична Австрійська імперія переживала кризу, оскільки, особливо на Балканах, почали діяти націоналістичні рухи. Ідучи на компроміс, уряд Австрії у 1867 р. утворює дуалістичну Австро-Угорську імперію під керівництвом династії Габсбургів. Проте це не вирішило інших проблем імперії, пов'язаних з національно-визвольним рухом (зокрема, слов'янським).

Таким чином, у XIX ст. нові капіталістичні відносини остаточно встановлюються на Європейському та Північноамериканському континентах. Тобто світ поступово переходить через зміни у передових країнах до індустріального суспільства.

Одночасно утворюється нова соціальна структура суспільства, основними станами якої стають буржуазія і пролетаріат. Тому подальший соціальний розвиток світу відбувається під впливом інтересів саме цих класів. Крім того, у цей період формуються також такі групи суспільства, як інтелігенція, бюрократія, які також беруть участь у політичних процесах.

ТЕМА 3. Світ у кінці XIX – на початку XX ст.

1. Особливості соціально-економічного розвитку.
2. Становлення парламентаризму у країнах Європи та Америки.

Починаючи з XIX і майже до середини XX ст. відбуваються зміни, які можна характеризувати як ствердження індустріального суспільства.

Воно характеризується такими рисами:

- панування електроенергетики у промисловості;
- винайдення нових видів палива;
- нові види транспорту (залізниці, пароплави, автомобілебудування, пізніше – авіація);
- урбанізація населення;
- утворення військово-промислового комплексу та ін.

Ці та інші досягнення надавали можливість створення нових галузей промисловості, а це, у свою чергу, вимагало великих матеріальних затрат. Тому починають утворюватись об'єднані промислові та фінансові товариства. Крім того, в умовах індустріального суспільства посилюється конкуренція, що також підштовхувало підприємців до об'єднання. Усе це призвело до такого нового явища, як *монополізація*. Першими монополіями стали американський «Стандарт ойл» Д. Рокфеллера, який починаючи із 1872 р. контролює нафтовидобуток та нафтопереробку та інші.

У цих умовах держави намагались контролювати економічну ситуацію, приймаючи закони, які не дозволяли монополіям ставити під загрозу конкуренцію. Так утворювався *державно-монополістичний капіталізм*.

Студенти також повинні пам'ятати, що саме у цей період починають утворюватися міжнародні (або транснаціональні) корпорації.

Однак світовий процес розвитку відбувався нерівномірно. Деякі країни: США, Німеччина, Японія вирвалися вперед, а такі країни старого світу, як Англія і Франція, почали відставати.

Особливо швидко розвивались США. **Причинами** такого розвитку були:

- *досить великі сировинні ресурси;*
- *модернізація промисловості;*
- *приплив кваліфікованих емігрантів;*
- *протекціонізм у політиці уряду щодо торгівлі.*

Швидкі темпи розвитку Німеччини визначалися:

- *посиленням ролі військово-промислового комплексу, який давав величезні замовлення промисловості;*
- *модернізацією технічного обладнання;*
- *об'єднанням країни.*

Японія у другій половині XIX ст. у результаті війни між північною і південною частинами країни (1867-1869 рр.) почала активну модернізацію економіки. Новий імператор, названий Мейдзі (освічений), остаточно перейшов на шлях індустріалізації - «революція Мейдзі». Характерними ознаками тогочасної японської економіки були:

- *утворення нових сучасних галузей промисловості;*
- *модернізація армії і флоту;*
- *підготовка кваліфікованих спеціалістів;*
- *політика патерналізму.*

Одними із перших монополій у Японії були компанії Міцуї та Міцубісі.

Що стосується англійської економіки, що вона почала відставати від передових країн.

Причини:

- оскільки з кінця XIX ст. закінчилася система вільної торгівлі, англійська економіка, орієнтована багато в чому на експорт, і почала страждати;
- орієнтація економіки на кредитування замість інвестицій у промисловість.

Франція багато в чому повторила англійську ситуацію. Науковці характеризують французький капіталізм кінця XIX – поч. XX ст. як лихварський, що також не сприяло активному розвитку.

Росія, після поразки у Кримській війні (1853–1856 рр.), опинилась у передреволюційній ситуації. Тому у 1861 році цар Олександр II підписав закон про скасування кріпацтва. Пізніше були проведені інші буржуазні реформи. Це відкрило шлях до розвитку капіталізму. Росія, хоч і дуже повільно, почала перетворюватися з аграрної країни в аграрно-індустріальну.

Отже, найбільш розвинені країни світу розвивалися нерівномірно. Це не могло не підштовхнути до боротьби за територіальний поділ світу.

Більше половини країн світу знаходились у тій чи іншій формі колоніальної залежності. Найбільшими колоніальними державами залишались Англія, Франція, Голландія. Проте виникали нові колоніальні імперії: Німеччина, США, Японія, Бельгія, Росія. Між усіма ними збільшувалася конкуренція. Все це стимулювало гонку озброєння або мілітаризацію економік цих країн. Найактивніше цей процес відбувався в Німеччині, США, Японії.

В ідеологічній сфері нові тенденції світового розвитку проявилися, з одного боку:

- в апологетиці загарбницьких інтересів відповідних країн (наприклад, О. Бісмарк вимагав Німеччині «місце під сонцем»);
- ідеї надважливості американських цінностей;

з іншого – з'являється новий термін «імперіалізм» (влада). У працях дослідників (Дж. Гобсон, В. Ульянов (Ленін),

А. Шумпетер) акцентується увага на розширенні впливу монополій, на збільшенні загрози війни.

Студентам важливо знати, що подібні ситуації породжують:

- *по-перше*, загарбницькі плани певних кіл;

- *по-друге*, сприяють поширенню реакційно-націоналістичних поглядів.

Дійсно, кожна країна мала свій інтерес у питанні перерозподілу територій. Так, Франція завжди хотіла повернення Ельзасу та Лотарингії; Австро-Угорщина прагнула розширити території за рахунок Балкан та українського населення на Сході; Росія також мріяла відібрати землі, заселені українцями, у Австрії і відновити контроль над Чорноморськими протоками. Німеччина взагалі хотіла розширити свої кордони, а також відібрати деякі колонії та ін.

Усе це призвело до утворення **військових блоків**: у 1882 р. Троїстого союзу, і у 1904–1907 рр. Антанги.

Таким чином, світ готувався до війни.

Початок ХХ ст. позначився серією локальних війн, які передували великій війні: Англо-бурська війна 1899–1902 рр., Балканські війни 1912, 1913 рр. На Сході відбулися буржуазно-демократичні революції (Росія 1905–1907 рр., 1906 р. – у Персії, 1908 р. – у Туреччині, 1911 р. – у Китаї, які, по-перше, були спрямовані проти пережитків феодалізму у цих країнах і, по-друге, стимулювали національно-визвольний рух у Європі і в Азії.

ТЕМА 4. Країни світу в роки Першої світової війни

1. *Причини, характер, стратегічні плани воюючих сторін.*
2. *Бойові дії на фронтах 1915–1918 рр.*
3. *Підсумки та уроки Першої світової війни.*

28 червня 1914 р. у Сербії відбулося вбивство ерцгерцога Франца-Фердинанда (спадкоємця австрійського престолу) Гаврилом Принципом із організації «Молода Сербія», а 23 липня 1914 р. Австро-Угорщина висунула Сербії ультиматум. Через 5 днів, 28 липня, вона об'явила війну Сербії. Потім почався ланцюжок подій: Німеччина об'явила війну Росії, потім Франції, потім Англія оголосила війну Німеччині. У Першій світовій війні брали участь 33 держави світу.

Студенти повинні пам'ятати, що великі війни часто супроводжувалися підйомами ксенофобії. Почалися німецькі погроми у Франції і Росії, антислов'янські репресії в Німеччині і Австро-Угорщині тощо. Паралельно розгортався пацифістський рух у Європі. До нього приєдналися деякі партії: РСДРП(б) (Російська соціал-демократична робітничка партія (б) (більшовиків)) і (м) (меньшовиків), Болгарські тесняки, СДКПіЛ (Соціал-демократична партія Польщі і Литви), ПСП (Польська соціалістична партія) – лівця, німецька група «Спартак» та інші.

Вони виступали за підписання миру, а частина з них за перетворення імперіалістичної війни у громадянську.

Проте військові дії продовжувались. У 1914 р. вони відбувалися на території Франції, на Балканах, по всьому західному кордону Росії, на Близькому Сході, в Африці (де були

німецькі колонії). Бойові дії відбувалися на суші, у повітрі, на морях.

Через те, що Німеччина воювала на двох фронтах (Західний та Східний), її плани швидко захопити території противників не здійснилися. Кінець 1914 р. характеризувався переходом до позиційної війни на Західному фронті. Більш активні дії велися на Східному фронті, на Балканах. Невдалі дії російського командування привели до втрати завойованих Росією позицій. Німеччина захопила Польщу та майже всю Прибалтику. На Балканах німці та їх союзники зайняли Сербію, Чорногорію, почали воєнні дії на території Греції.

У цей же самий час до Троїстого союзу приєднується Болгарія («Четвертний союз»), хоча на бік Антанти перейшли Італія і пізніше (1916 р.) Румунія.

1916 р. ознаменувався «битвою за Верден», де Антанта намагалася стримати німецький наступ. Росія, прагнучи допомогти союзникам, почала так званий «Брусилівський прорив», який був не до кінця підготовлений.

У цей тяжкий час США спочатку (до 1917 р.) намагалися виступати у ролі миротворців, отримуючи при цьому немалі прибутки за рахунок торгівлі з усіма воюючими державами. Проте під тиском суспільного руху, а також через революцію у Росії, яка могла вийти із війни, у квітні 1917 р. США оголошує війну Німеччині.

Необхідно звернути увагу на те, що у 1917 р. події, навіть для війни, розгорталися надто активно. Прийняття Росією «Декрету про мир» після Жовтневого перевороту, а потім її сепаратні переговори із членами Четвертного союзу, підписання Брестського мирного договору значно змінили ситуацію: Центральні держави тепер могли відправити значні військові сили на Захід.

У 1918 р. Антанта, розподіливши сфери впливу у Росії, починає проти неї інтервенцію (весна 1918 р.). У Німеччині назріває криза. Капітулюють Туреччина і Болгарія, до Антанти

знову переходить Румунія. В Австро-Угорщині відбувається революція. І нарешті, у самій Німеччині також починається революція.

У цих умовах закінчується Перша світова війна (11 листопада 1918 р.)

Студенти повинні зрозуміти, що ця війна:

- по-перше, так і не вирішила тих гострих питань, які призвели до неї;
- по-друге, вона сприяла ряду революцій у Європі, тобто штовхала до зміни режимів, розпаду імперій, перерозподілу сил;
- по-третє, війна викликала підйом національних рухів у світі, причому якщо частина народів, пригнічених іншими державами, виступала за відновлення незалежності (наприклад, народи, що перебували під гнітом Османської імперії), то в інших намічались тенденції до утисків національних меншин;
- по-четверте, війна впливала на соціально-економічне становище у світі, у багатьох країнах зміцнів державно-монополістичний капіталізм;
- по-п'яте, після Першої світової війни у ряді країн зароджується тоталітаризм.

Таким чином, після закінчення Першої світової війни світ вступив в якісно нову епоху.

ТЕМА 5. Основні аспекти розвитку країн Європи, Америки, Азії та Африки між двома світовими війнами

1. *Світова концепція післявоєнного устрою.*
2. *Міжнародні відносини у міжвоєнний період.*
3. *Формування основних ідейно-політичних ідеологій між двома світовими війнами.*

У післявоєнний період у світі відбулися серйозні зміни соціально-політичного характеру. Уряди багатьох країн змушені були планувати соціальні зміни під тиском населення. Ці зміни декларувались у рамках соціалізації промисловості. Посилився тиск лівих під впливом подій у Росії: проголошувалась радянська влада у Бремені і Баварії. Взимку 1918 р. у Німеччині відбулися події, які нагадували початок громадянської війни. Соціалістичні перетворення почалися в Угорщині, і, безумовно, у Росії. Однак соціалістичний рух так і не зумів об'єднатися, він залишався розколотим, тому радикального впливу на хід світових подій не мав. Крім того, потрібно пам'ятати, що Європа на цей час уже мала досить серйозний досвід демократизації (конституції, парламентаризм, виборче право).

У цілому під тиском ліворадикальних течій у ряді парламентів Європи ліві партії увійшли до складу урядів.

Проте головними питаннями післявоєнного світу були питання нового політичного устрою. Цим питанням була присвячена **Версальська мирна конференція 1919 р.**, у роботі якої брало участь 27 держав. Вона розробила систему урегулювання політичного становища в Європі, а саме:

-
- змінилися кордони Європи, були утворені нові країни: Польща, Чехословаччина, Угорщина, Австрія, Албанія, Королівство Сербів, Хорватів, Словенців, Німецька імперія у вигляді Веймарської республіки;
 - було утворено Лігу Націй із 45 країн з метою підтримки нового світового устрою;
 - переглянуто колоніальну систему. Тепер Ліга Націй мала право видавати спеціальні мандати на управління територіями. Так, до Великобританії відійшли Танганьїка, частина Камеруну, Того. Франція одержала більшу частину Камеруну, Руанди, Бурунді. Тихоокеанські володіння Німеччини були розділені між Японією та Великобританією. Тобто було переділено колонії на користь Антанти;
 - Німеччина та її союзники (Австрія, Угорщина, Болгарія і Туреччина) втрачали досить значні території, які також розподілялися між переможцями (за винятком Росії), крім того, вони повинні були виплачувати репарації.

У результаті політичного перерозподілу, який декларувала версальська система, світ не став стабільнішим. Зрозуміло, що післявоєнним миром були незадоволені країни, які програли війну: поза розподілом залишились Італія, Радянська Росія. США, які висунули ряд вимог, також були незадоволені Версалем, оскільки Англія і Франція більшість із них проігнорували.

Студенти повинні розуміти, що версальська система із самого початку виявилася хиткою, вона не лише не забезпечила післявоєнне врегулювання, а, навпаки, загострила політичну ситуацію у світі.

Тому у 1921–1922 рр. була скликана Вашингтонська конференція, на якій 14 держав намагались урегулювати спірні питання. На цій конференції були прийняті:

- договір **Чотирьох** (США, Великобританія, Франція, Японія) про спільний захист прав; і **П'яти** (США,

Великобританія, Франція, Японія, Італія) про обмеження військово-морських озброєнь;

- договір **Дев'яти** (США, Великобританія, Франція, Японія, Італія, Бельгія, Нідерланди, Португалія, Китай) декларував суверенітет Китаю, однак проголошував щодо нього принцип **відкритих дверей**.

Отже, утворена після війни система політичного устрою світу не вирішила конфліктні питання, які постали перед ним як напередодні Першої світової війни, так і після її закінчення. Це означало, що рано чи пізно світ знову повернеться до їх вирішення.

Міжнародні відносини у міжвоєнний період

Студенти повинні пам'ятати, що оскільки версальська система була бомбою уповільненої дії у міжнародних відносинах, то вона не могла довго існувати. Активна руйнація її почалася після того, як Німеччина відмовилася виконувати свої пункти Версаля (1936 р.), Італія розпочала війну в Африці (1935 р.), Японія почала війну з Китаєм (1937 р.), пізніше - з монголо-радянськими військами на Халхін-Голі (1939 р.). Англія і Франція фактично не реагували на усі ці дії. Таким чином, у другій половині 30-х років починається новий поворот у світовій політиці, в якому такі країни, як Німеччина, Італія і Японія, по суті, виступили ініціаторами нового етапу боротьби за переділ світу.

Першу скрипку у цьому альянсі відіграла Німеччина. Саме вона стала ініціатором утворення у жовтні 1936 р. осі «Берлін - Рим», а у листопаді 1936 р. «Антикомінтернівського пакту» Німеччини і Японії, до якого приєдналася і Італія (травень 1939 р.). У цьому альянсі слід звернути увагу на цілі сторін. Якщо Італія і Японія в основному обмежувалися регіональними інтересами, то Німеччина ставила перед собою глобальні завдання. Серйозного опору своїм планом Німеччина не

зустрічала, оскільки Англія і Франція, не будучи готовими до війни, по-перше, намагалися не звертати уваги на дії Італії і Японії, вважаючи їх не загрозованими для себе, по-друге, вони прагнули деякими поступками «умиротворити» апетит Гітлера за рахунок східноєвропейських країн.

Тому у 1938 р. з мовчазної згоди Англії і Франції відбувся аншлюс Австрії, Мюнхенська угода щодо Чехословаччини, у 1939 р. утвердження диктатури Франко в Іспанії, Німеччина відбирає у Литви частину її території (Мемель), а Італія захоплює Албанію. Така політика Англії і Франції пізніше отримала назву «політика умиротворення».

Тільки після усіх цих подій починається перелом стосовно Заходу до загарбницьких планів Німеччини. Навесні 1939 р. Англія і Франція починають підписувати зі східноєвропейськими країнами договори про недоторканість кордонів і взаємодопомогу.

Радянський Союз, який також не був готовий до війни, у 1936–1937 рр. підписав договори з Китаєм та Монголією про взаємодопомогу. Крім того, у серпні 1939 р. у Москві починаються англо-франко-радянські переговори про утворення системи колективної безпеки в Європі. Однак ці переговори були зірвані, і 23 серпня 1939 р. з метою відстрочення війни для себе Радянський Союз підписує договір про ненапад з Німеччиною і секретну угоду про сфери впливу на східному для Німеччини театрі воєнних дій. Пізніше, у вересні 1939 р. Радянський Союз підписав перемир'я з Японією.

США у цей період не дуже турбувалися щодо європейської політики Гітлера, більше цікавлячись військовою політикою Японії на Далекому Сході. Таким чином, усі великі держави Європи і США діяли відповідно до своїх особистих інтересів, що у результаті і призвело до початку Другої світової війни.

Формування основних політичних ідеологій між двома світовими війнами

Студенти повинні звернути увагу на те, що тенденції до розширення демократії, лібералізму, які мали місце у світі до початку Першої світової війни і деякий час після її закінчення, у міжвоєнний період дещо змінилися.

Після закінчення війни ліберальні ідеї поступово починають втрачати свій вплив на маси. Тому представники лібералізму намагаються пристосуватися до нових умов, утворюючи нові соціально-ліберальні концепції, які більше тяжіли до лівих поглядів (все частіше зверталися до поняття соціальна справедливість, позитивні свободи тощо), тобто до соціалізму.

У кінці 20- на початку 30-х років, коли світ опинився у стані економічної кризи, досить поширеними стали погляди, які декларували активне втручання держави в економіку країн. Найбільш сконцентровано ця ідея відтворена у працях англійського економіста Дж. Кейнса (інвестиції держави у найбільш важливі галузі промисловості за рахунок інших, збільшення соціальних витрат та ін.). Тобто все популярнішими стають ідеї сильної держави, далі – сильної влади, яка б захищала народ, що не співпадало з головними теоріями лібералізму.

Необхідно пам'ятати, що саме у 20-30-ті рр. поступово стає популярним консерватизм, збільшується кількість політичних партій консервативного спрямування. Можна говорити про кризу лібералізму і підйом консерватизму у цей період. Однією із причин цього був страх перед більшовизмом, соціалізмом.

Однак соціалістична ідеологія, особливо після 1917 р., коли відбулися революції, спочатку у Росії, потім Німеччині, Австро-Угорщині, виявилася ще досить впливовою. Проте єдності серед соціалістів не було. Російські більшовики бачили по-своєму, через диктатуру пролетаріату, шлях до соціалізму, лідери соціалістів на Заході відкидали шлях диктатури пролетаріату, вважаючи її відступом від марксизму.

Тому відбувся розкол серед соціалістів Європи. Так, у 1919–1920 рр. поряд із відновленим II Інтернаціоналом утворюється III (Комуністичний) Інтернаціонал, інші організації соціалістичного спрямування, наприклад, Робітничий соціалістичний інтернаціонал.

Частина з цих організацій користувалася досить широкою підтримкою серед населення Європи, оскільки представники партій Соцінтерну (Соціалістичного інтернаціоналу) входили до урядів Данії, Бельгії, Швеції, Англії, Німеччини та інших країн. У той самий час власне комуністи не користувалися широкою підтримкою. Ідеї перманентної революції, які пропагувалися ними, відлякували маси, насторожували уряди, що в кінцевому підсумку призвело до заборони компартій у багатьох європейських країнах.

Таким чином, у міжвоєнний період можна говорити про послаблення впливу лівих рухів. Деяко осторонь серед політичних рухів стояли селянські партії, які виникли ще у кінці XIX ст., і захищали ідеї кооперування на селі, утворення селянських (або кооперативних) республік.

У міжвоєнний період активізуються ультраправі рухи. На противагу демократії вони висувають ідеї націоналізму, потім тоталітаризму – як руху, який об'єднає партію, державу, народ з метою піднесення нації (Б. Муссоліні).

Ці ідеї стають все більш поширеними, і, як результат, у ряді країн утворюються атидемократичні режими: 1923–1930 рр. в Іспанії режим генерала М. Прімо де Рівера, у 1926 р. у Португалії – А. Де Олівера Салазара (до 1974 р.) в Італії – Б. Муссоліні – 1924–1944 рр., у Німеччині – А. Гітлера 1933–1945 рр. Останні два вважаються класичними фашистськими режимами. Потрібно підкреслити, що фашизм мав декілька варіантів.

Наприклад, італійський – «корпоративна країна» – коли повинні бути ліквідовані партії, профспілки інші організації. Основою суспільства мала бути корпорація – об'єднання

громадян за професійним принципом, яке користується широкими правами. Головну роль у такій державі відіграє Національна фашистська партія.

Німецький варіант – націонал-соціалістична держава, коли країна об'єднується навколо партії і вождя, який керує усіма напрямками життя.

У цілому, незважаючи на деякі відмінності, фашистські держави намагалися контролювати всі сфери життя своїх країн. Цей антидемократичний феномен називається тоталітаризмом.

Сьогодні більшість дослідників вважають класичними тоталітарними державами гітлерівську Німеччину 1933–1945 рр. і сталінський СРСР з кінця 1920 до 1953 р. Але елементи тоталітаризму мали місце і в інших країнах, наприклад, крім вищезгаданих Іспанії і Португалії, у Болгарії, Румунії, Угорщині, Югославії.

У багатьох країнах виникають різні профашистські угруповання: іспанська фаланга, британський союз фашистів тощо.

Спробою протистояти антидемократичному рухові стали утворені в 30-х роках «Народні фронти», але вони не зуміли об'єднати зусилля і у 1938 р. припинили своє існування.

Можна стверджувати, що версальська система, не будучи з самого початку досконалою, переживала кризу. Ліга Націй також не була у змозі стримувати намагання Німеччини та Італії. У 1933 р. Німеччина виходить із Ліги Націй. У 1937 р. Італія також виходить із Ліги Націй.

Тобто із середини 30-х років ХХ ст. Європа перебуває у стані передчуття війни.

ТЕМА 6. Друга світова війна (1939–1945 рр.)

1. Тоталітаризм як феномен політичного життя першої половини ХХ ст.
2. Початок і розгортання Другої світової війни.
3. Війна Німеччини з СРСР. Утворення антигітлерівської коаліції.
4. Завершення та основні підсумки війни. Уроки війни.

Отже, до Другої світової війни світ підштовхнули такі **чинники**:

- недосконалість Версальської системи;
- світова економічна криза, яка загострила суперечності між країнами;
- встановлення під впливом, у тому числі кризи тоталітарних режимів у ряді країн, відкрита пропаганда мілітаризму, расизму;
- «політика умиротворення», яку проводили Англія і Франція;
- певна підтримка агресора з боку СРСР (пакт Молотова – Ріббентропа).

1 вересня 1939 р. Німеччина нападає на Польщу. Незважаючи на договори про взаємодопомогу з Англією і Францією, Польща не отримує від них підтримки («дивна війна»). 16-17 вересня польський уряд починає евакуацію у Румунію, а 17 вересня 1939 р. Червона Армія вступає на східні кордони Польщі. На кінець вересня була встановлена лінія розділу польської території на радянську і німецьку. 29 вересня підписується німецько-радянський договір «Про дружбу і кордони». Таким чином, Польща як самостійна держава перестає існувати.

Необхідно зазначити, що радянський уряд, визнавши ліквідацію Польщі, також засудив західні держави як агресорів, які намагаються продовжувати війну заради умов Версальської

угоди, породженням якої була Польща. Це ще більше загострило ситуацію у світі. А через місяць, 30 листопада 1939 р. СРСР припиняє переговори з Фінляндією про територіальний розподіл і починає проти неї війну. У грудні 1939 р. СРСР визнають як агресора і виключають із Ліги Націй. І хоча війна з Фінляндією закінчилась перемогою радянських військ, вона дуже підірвала і без того хиткий авторитет СРСР (потрібно враховувати, що у цій війні загинуло понад 100 тис. радянських солдат).

У 1940 р. німецькі війська захопили Данію, почали окупацію Норвегії (знову англо-французькі союзники не активно допомагали Норвегії).

Навесні 1940, завдяки пасивності союзників, німецькі війська увійшли до Бельгії і Голландії, а уже 22 червня 1940 р. капітулювала Франція. Тепер протистояти німецько-італійським агресорам повинна була одна Англія.

Отже, на середину 1940 р. в Європі склалась така ситуація:

- *по-перше*, утворені фашистські і профашистські держави: Німеччина, Італія, Іспанія, Португалія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія, авторитарна Югославія, профашистські Швейцарія, Фінляндія, країни Балтії, Греція та ін.;

- *по-друге*, щодо відношення до війни, то частина країн (Португалія, Швейцарія, Швеція, Іспанія) заявили про нейтралітет;

- *по-третє*, складною була ситуація на Балканах: на початку весни 1941 р. об'єднані війська Англії і Греції відбили грецькі землі у італійців і зайняли Албанію, інші країни Балкан були під контролем Німеччини.

На африканському континенті ситуація складалась не на користь Німеччини та її союзників, оскільки італійці зазнали там поразки. Японія на Далекому Сході вела свою політику, намагаючись захопити території, які належали Англії і Франції, а у квітні 1941 р. вона підписала з СРСР договір про нейтралітет. США, розуміючи загрозу, насамперед з боку Японії, починає

тісніше взаємодіяти з Англією, надаючи останній економічну допомогу.

Готуючись до війни з Радянським Союзом, Німеччина підписує ряд договорів про спільну боротьбу з країнами – сателітами. 22 червня 1941 р. Німеччина нападає на СРСР. Це означало деяку зміну ідеологічних акцентів.

Після нападу на СРСР у Німеччині активізується антисемітизм у формі не просто антиєврейської пропаганди, а фізичне знищення євреїв на окупованих територіях (відомо, що у 1943 р. нацистське керівництво приймає рішення про те, що на кінець війни євреї повинні бути остаточно знищені). Так починається **голокост**.

Однак не потрібно вважати, що знищувалися тільки євреї. За нацистськими рішеннями знищувались поголовно цигани, слов'яни, народи тюркської мовної групи. Тобто це була політика геноциду щодо багатьох народів Європи. Тому уже у ті часи, а особливо сьогодні багато дослідників вважають Другу світову війну планетарною битвою між Добром і Злом.

На Східному фронті реальними союзниками Німеччини були італійські, фінські, румунські частини. Щодо Словаччини, Хорватії, Угорщини, то їхні війська частково використовувались в основному для допоміжних робіт.

Студентам необхідно звернути увагу на питання утворення антигітлерівської коаліції. Її основи були закладені у серпні – листопаді 1941 р., коли Англія і США підписали так звану «Атлантичну хартію», в якій йшлося про необхідність ліквідації фашизму, і головним завданням проголошувалася капітуляція Німеччини.

Коли 7 грудня 1941 р. Японія, продовжуючи свою самостійну політику, напала на Перл-Харбор, США вступили у війну, хоча цей напад не був узгоджений з Німеччиною і дещо ускладнив ситуацію.

Проте саме на кінець 1941 р. почала складатись антигітлерівська коаліція. Однак на початку війни Англія

залишилася наодинці у протистоянні з фашизмом та його союзниками. Вона вела війну в Африці, де у серпні 1940 р. німці захопили Сомалі, частину Кенії і Судану, пізніше вторглись у Лівію та Єгипет. Проте уже у грудні їх було розбито англійськими військами. А у першій половині 1941 р. англійці звільнили від італійців Сомалі, Кенію, Судан, Ефіопію.

Пізніше англійцям довелося вести бої у Північній Африці з танковим корпусом генерала Е.Роммеля. Найбільш невдалою була операція під Торбуком (червень 1942 р.), де німецько-італійські війська здобули перемогу, багато британських солдат потрапили у полон (близько 80 тис.).

Лише восени 1942 р. (жовтень-листопад) відбувся перелом на користь союзників. Англійські війська здобули перемогу під Ель-Аламейном, потім англо-американські війська звільнили Туніс. На кінець весни 1943 р. була звільнена вся Північна Африка.

Серйозний вплив на перебіг війни мали події на Східному фронті, особливо розгром німецьких військ під Сталінградом (бої велися з кінця серпня 1942 р. до 2 лютого 1943 р.). Під впливом подій під Сталінградом активізувався Рух Опору в Європі, остаточно відмовились від війни з СРСР Японія і Туреччина. Інша перемога – битва на Курській дузі (5 липня – 23 серпня 1943 р.) – зміцнила міжнародний авторитет Червоної Армії.

У тому ж 1943 р. англо-американським військам вдалося витіснити війська фашистського блоку із Середземномор'я. У цей період Радянський Союз отримував серйозну економічну і військово-технічну допомогу від союзників.

Важливим кроком до утворення антигітлерівської коаліції стала угода, підписана 1 січня 1942 р. у Вашингтоні, про «Об'єднані нації» (її підписали 26 держав), в якій йшлося про боротьбу з фашизмом у глобальному масштабі.

У січні 1943 р. у м. Касабланка (Марокко) відбулася зустріч Т. Рузвельта і У. Черчилля, на якій йшла мова про подальші дії. Головним напрямом удару стала Італія. Під час битви на

Курській дузі (10 липня 1943 р.) англо-американські війська з Північної Африки висадилися на Сицилії.

А 19 липня 1943 р. відбулася Велика фашистська рада в Італії, яка прийняла рішення про відставку Муссоліні і його арешт. 8 вересня 1943 р. Італія капітулювала. Проте німецькі війська з півночі окупували частину Італії, утворивши італійський фронт, який поділив країну на дві частини: на півночі діяв італійський профашистський уряд, який очолив Муссоліні, звільнений німецькими десантниками, на півдні – уряд Бадальйо під контролем англо-американських військ.

У тому ж 1943 р. (з 28 листопада по 1 грудня) відбулася конференція за участі Сталіна, Черчилля, Рузвельта у м. Тегерані (Іран). Головними питаннями, які розглядалися на цій конференції, були: проблема відкриття Другого фронту, питання післявоєнних кордонів Європи тощо. Ця конференція підтвердила рішучість союзників продовжити боротьбу з фашизмом.

Студентам також необхідно звернути увагу на такі аспекти війни, як історія Руху Опору та **колабораціоналізм**.

Рух Опору почався ще до війни. Так, після подій 1938 р. (Мюнхенська змова) у Чехословаччині виникає підпілля, куди входили представники різних партій. Правда, єдності серед них не було. Частіше об'єднували зусилля представники лібералів і соціалістів. Рідше до них приєднувалися консервативні партії. Комуністи діяли окремо.

Часто досить активно діяли емігрантські уряди (наприклад, польський уряд). У Польщі утворилася досить напружена ситуація, оскільки там були складні відносини між емігрантським урядом (Ст. Миколайчик) у Лондоні і прокомуністичним рухом у самій Польщі.

Менш складна, але тепер досить гостра ситуація складалась у Югославії (зіткнення між «Червоними партизанами» (прокомуністичний напрям) і «четниками»).

Студентам треба пам'ятати, що Рух Опору також мав місце і у самих фашистських країнах та їх сателітах: Німеччині, Італії, Румунії, Угорщині, Словаччині, Болгарії. Тут цей рух, поперше, не був численним, по-друге, не був загальнонаціональним. Лише з 1943 р., коли на фронтах проти гітлерівців були отримані серйозні перемоги, у ряді країн утворюються «національні фронти» (Болгарія, Словаччина, Італія), які починають активну боротьбу з фашизмом.

В останній період війни Рух Опору став багатопартійним, об'єднуючи різні течії та ідейні напрямки.

Важливо пам'ятати, що колабораціоналізм – явище, яке виникло не під час Другої світової війни. У різні епохи були люди, іноді цілі народи, які приєднувалися до агресора. Причини цього явища різноманітні.

У роки Другої світової війни колабораціоналізм також мав місце. Так, у 1938 р. у Чехії було сформовано уряд Еліаша, утворено так звану «національну державу», а у Словаччині – уряд Тисо, теж профашистської орієнтації.

У 1940 р. було утворено норвезький уряд В. Квіслінга («квіслінгівський»), який співробітничав із німцями.

Після розгрому Франції, почав діяти уряд Петена, у Югославії було утворено «незалежну Хорватію» на чолі з Павелечем.

У цілому, за роки війни у різних країнах окупованої Європи створювалися колабораціоналістські уряди, які повинні були співпрацювати із фашистами.

Крім того, колабораціоналізм проявлявся у діяльності різних структур (наприклад, адміністративних) на окупованих та підлеглих територіях.

Проте чим ближче до кінця війни, тим більша кількість маріонеткових урядів намагається перейти на бік союзників.

Друга світова війна закінчилася 2 вересня 1945 року повною поразкою Німеччини і Японії та їх союзників. Ці країни були окуповані і мали виплачувати репарації. Крім того,

передбачалась ліквідація їх армій, реорганізація політичних систем тощо.

Студентам необхідно звернути увагу на те, що оскільки однією із причин війни були протиріччя територіального устрою країн Європи, після війни були переглянуті кордони. Так, Польща отримала землі Силезії, Помор'я і Данциг (Гданьськ); Чехословаччині повернули землі, втрачені у 1938–1939 рр. (крім Підкарпатської Русі). Частково були повернуті території країнам Центральної і Західної Європи. Значні території відійшли до СРСР як на Заході, так і на Сході.

Потрібно підкреслити, що не всі ці зміни були позитивними. Наприклад, була ліквідована давня історична німецька земля Східна Пруссія (її поділили СРСР і Польща), із Східної Європи у Центральну було переселено декілька мільйонів німців, які жили там з давніх часів.

У цій ситуації багато народів покладалися на роль нещодавно (1945 р.) утвореної Організації Об'єднаних Націй (ООН). Основним призначенням ООН, згідно із Статутом було забезпечення загального миру та безпеки в усьому світі. Головними робочими структурами ООН затверджувались: Генеральна Асамблея, яка приймала рішення від імені ООН 2/3 голосів, та Рада Безпеки. Але через політичні та ідеологічні протиріччя ООН не стала реальним механізмом для врегулювання спірних питань.

ТЕМА 7. Світ у післявоєнний період (друга половина 40–80-ті рр. ХХ ст.)

1. Поляризація міжнародних відносин у післявоєнному світі.
2. Зміни у державно-політичних системах Європи і Сходу.
3. Постколоніальна доба країн “третього світу.»
4. Основні тенденції розвитку світу на шляху до постіндустріальних суспільств.

Потрібно пам'ятати, що основною тенденцією післявоєнної доби стало протистояння. Це, по-перше, протистояння між двома наддержавами (США і СРСР); по-друге, між демократією і тоталітаризмом, по-третє, між націоналізмом та інтернаціоналізмом.

Війна привела до зміни економічного балансу. Утвердилася фінансова гегемонія США. СРСР значно поступався американському економічному потенціалу. Англія і Франція відійшли на другий план. Країни фашистського блоку після війни були надто зруйновані і опинилися під контролем переможців.

Тому у післявоєнний період головним напрямом політики багатьох держав було вирішення економічних проблем. У таких умовах і на фоні розколу світу на «двополюсний» (Радянський Союз і так звані «прорадянські» країни Центральної і Східної Європи і під домінуванням США) відбувалося прийняття і неприйняття «плану Маршалла»¹. Щодо західноєвропейських країн, то «план Маршалла», безумовно, відіграв важливу роль у відбудові їх економіки. Він передбачав утворення європейської

¹ «План Маршалла» – названо за іменем держсекретаря США, – включав економічну допомогу європейським країнам, які постраждали в результаті Другої світової війни. Одна, у разі прийняття цього плану, дещо обмежувались економічні та політичні права країн, що його прийняли.

кооперації і оздоровлення національних валют. За це американці отримували доступ на європейські ринки, пільги з поставок сировини тощо.

У Східній Європі, де знаходились радянські війська (Болгарія, Румунія, Польща, Угорщина, Чехословаччина, Східна Німеччина), було згодом утворено Раду Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) як «соціалістичну альтернативу» «плану Маршалла».

Таким чином, у післявоєнний період відбувся розкол світу на два табори: один під егідою США, інший – під керівництвом СРСР. Тому можна стверджувати, що подальша доля світу багато у чому залежала від стосунків цих двох держав. Поступово формується так зване «блокове мислення», глобальне протистояння, а головне, світ вступив на десятиліття в епоху «холодної війни», яка час від часу вибухала регіональними конфліктами або загрожувала людству новою термоядерною війною.

І хоча в історичній літературі питання точного початку «холодної війни» залишається дискусійним (термін уперше вжив Б. Барух, радник президента США Г. Трумена, запровадив у вжиток державний секретар Д. Ф. Даллас, озвучив у 1946 р. экс-прем'єр Великобританії У. Черчилль у Вестмінстерському коледжі м. Фултона (США). Проте явище суперництва стало глобальним. Нечуваних розмірів досягла мілітаризація не тільки в економіці, але й у політиці, ідеології.

Іншою стороною політики «холодної війни» як явища міжнародного стану стало формування військово-політичних блоків. Так, у квітні 1949 р. у Вашингтоні було підписано договір про утворення Організації Північно-Атлантичного договору (НАТО) за участі США, Канади, і десяти європейських країн. Країни НАТО погоджувалися надавати одна одній різні види допомоги, включаючи і військову, утворювали американські військові бази на своїх територіях.

За статутом вищим органом НАТО є сесія Ради НАТО, а між її засіданнями діє Постійна Рада і Військовий комітет. Штаб-квартира НАТО до 1966 р. знаходилась у Парижі, а пізніше – у Брюсселі.

Досить довго СРСР і країни «соціалістичного блоку» залишали без відповіді утворення НАТО. І лише після входження ФРН у цю організацію (1954 р.), у травні 1955 р. у м. Варшаві утворили Організацію Варшавського договору. До неї входили СРСР, Польща, Болгарія, Угорщина, Румунія, Албанія (до 1968 р.), Чехословаччина. Ця організація, крім статей про її миролюбний характер, зобов'язувала, у разі нападу на країну – учасницю, надавати їй допомогу всіма засобами, включаючи застосування зброї.

Студентам необхідно знати, що упродовж 50-х років ХХ ст. виникло кілька інших військово-політичних блоків: у 1951 р. АНЗЮС (США, Австралія, Нова Зеландія); у 1954 р. СЕАТО (США, Англія, Франція, Австралія, Нова Зеландія, Філіппіни, Таїланд, Пакистан); у 1955 р. – 1959 р. Багдадський пакт (Англія, Туреччина, Пакистан, Іран, Ірак), а з 1959 р. цей блок став називатися СЕНТО – Організація Центрального договору (після того як з неї вийшов Ірак).

Таким чином, 50-ті роки ХХ ст. стали періодом утворення біполярного світу, що у свою чергу, призвело до активізації політичного і військового напруження. Хоча у чистому вигляді ця біполярність проіснувала до початку 60-х років, коли у політичну орбіту включилось багато країн Азії, Африки, Латинської Америки, які намагалися дистанціюватися від політики озброєння і конфліктів.

Тут потрібно виділити декілька вагомих подій. Це, *по-перше*, кубинська революція 1959 року і так звана «карибська криза» 1962 р., коли СРСР і США змушені були піти на взаємні поступки. *По-друге*, утворення Руху неприєднання (1961 р.) з ініціативи прем'єр-міністра Індії Д. Неру, президента Югославії Й. Броз Тіто, президента Єгипту Г. А. Насера, які оголосили політику

неприєднання до воєнно-політичних блоків (до 80-х років до них приєдналася 101 держава).

З цього часу прийнято ділити світ на три складові: 1) *капіталістичний*; 2) *соціалістичний*; 3) *країни, що розвиваються*.

Цей розподіл став передумовою до розпаду частини військово-політичних блоків, які поступово виявляли свою безперспективність, оскільки безперервна гонка озброєння негативно впливала на економіки країн-учасниць. У першій половині 70-х років усе чіткіше почала вимальовуватись ідея політики розрядки.

Зміни у державно-політичних системах

Треба запам'ятати, що з 1945 р. в Європі на зміну самопроголошеним урядам (основа їх – партії, які брали участь у Русі Опору) приходять коаліційні уряди. Взагалі післявоєнні уряди були політично різноманітні, хоча спочатку у багатьох країнах їх основу складали блоки комуністів і соціалістів. Причинами утворення таких урядів були: 1) участь лівих сил в Русі Опору; 2) зростання ліворадикальних настроїв у кінці війни.

Проте консенсус був досягнутий не в усіх країнах. Так, у Польщі через протиріччя всередині Руху Опору почалася громадянська війна. Там боротьбу проти уряду вело підпілля «Воля і Незалежність» – (WiN), яке було зв'язане з емігрантським урядом у Лондоні. Військові сутички продовжувалися до 1948 р. Паралельно з цією боротьбою свою війну проти поляків на території Польщі вели загони УПА і німецьких партизан («вервольф»).

Громадянська війна відбулася і у Греції, де боротьбу з урядом вів ЕЛАС (Народно-визвольна армія Греції), пов'язаний з комуністами. Особливо жорстокими були бої партизан з урядовими військами у 1947–1949 рр.

Крім того, у післявоєнний період зберігалися фашистські режими у Португалії та Іспанії. Однак у цілому, в Європі у 1945–

1948 рр. утвердилися демократичні режими. Хоча у Східній Європі процеси демократизації були призупинені впливом радянської політики.

Ряд дослідників вважають, що у Східній Європі післявоєнного періоду намітилося два напрямки: «промосковський» і «національний». Як зазначалось, для зміцнення соціалістичного («промосковського») впливу у 1949 р. було створено Раду Економічної Взаємодопомоги (РЕВ), яка повинна була координувати економічне співробітництво. Проте не всі країни Східної Європи увійшли до соціалістичних блоків. Так, у результаті особистого конфлікту між Сталіним і Тіто відбувся розрив відносин між СРСР і Югославією. Югославія обрала свій шлях розвитку, у тому числі стала одним із засновників Руху неприєднання.

Після смерті Й. Сталіна, коли дещо змінилась політика СРСР, активізується опозиція у ряді країн соціалістичної співдружності: відновлюють роботу різні партії і рухи, поступово послаблюється авторитет компартій.

Найбільш слабкою ланкою виявилася Угорщина. Улітку 1956 р. прем'єр-міністром країни став Імре Надь, який розпочав лібералізацію країни, заявив про вихід з ОВД (Варшавський договір). Тоді інша частина керівництва на чолі з Яношем Кадаром звернулася за допомогою до СРСР. В Угорщину були введені війська Варшавського договору, які придушили угорське повстання.

Паралельно з угорською кризою розвивалися події у Польщі: весна – літо 1956 р. принесли із собою страйки, особливо гостра ситуація склалася у Познані. Становище ускладнила внутрішньополітична боротьба у ПОРП* після смерті її першого секретаря Б. Берута. Лише восени 1956 р. був досягнутий компроміс, і партію очолив В. Гомулка.

* ПОРП – Польська об'єднана робітничка партія

** КПЧ – Компартія Чехословаччини

Отже, 1956 р. став складним для Східної Європи. Але він також став початком певного реформування соціалістичної системи у бік лібералізації. Починаються амністії, реабілітації, відновлюються дискусії про «моделі соціалізму». Усе це призводить до розмежування сил. Найбільш активно проти старих моделей соціалізму виступила Албанська партія праці на чолі з Е.Ходжою, вийшовши у 60-ті роках з Варшавського договору і РЕВ.

Внутрішньополітична боротьба відбувається і всередині інших компартій Європи.

60-ті роки принесли нові зміни. Внутрішньопартійне протистояння особливо загострюється у Польщі й Чехословаччині.

Студентам важливо пам'ятати, що після 1964 р. закінчується так звана «відлига» в СРСР і активізуються консервативні сили. Конфлікт між ліберальним і консервативним напрямками особливо чітко проявився на прикладі криз у Польщі і Чехословаччині.

У Чехословаччині у 1968 р. ЦК КПЧ (Комуністична партія Чехословаччини) очолив новий керівник О.Дубчек, який оголосив побудову «соціалізму з людським обличчям». У країні починається боротьба між «реформаторами» і «ортодоксами». У кінці літа 1968 р. керівництво Варшавського договору приймає рішення про вторгнення у Чехословаччину. Під тиском сили ідеї «празької весни» були придушені. Проте боротьба з прихильниками О. Дубчека продовжувалась до середини 1969 р.

Можна вважати, що після цих подій у багатьох країнах Східної Європи активізувалися процеси неприйняття комуністичних режимів. Тому, щоб якось зменшити напругу, у 60-ті роки ХХ ст. у цих країнах розпочались економічні реформи. Так, у НДР була введена нова система планування, яка базувалася на госпрозрахунку. У Чехословаччині почалася технічна реконструкція промисловості, і також вводився госпрозрахунок. Болгарія взяла курс на утворення державних господарських

об'єднань. Безумовно, усе це дещо поліпшило економічну ситуацію. Однак реформи були не досконалі, вони все одно не надавали повної самостійності підприємствам. Тому так, як і у СРСР, у країнах Східної Європи у кінці 60–70-х років спостерігається період застою, який рано чи пізно мав призвести до справжньої кризи.

ТЕМА 8. Особливості кризи світової цивілізації другої половини ХХ ст.

1. Соціально-політичні та ідеологічні причини ідейної кризи 80–90-х ХХ ст.
2. Закінчення біполярності світу. Причини і наслідки.
3. Нове індустріальне суспільство (кінець ХХ ст.)

Події 1960–1970-х років фахівці часто називають феноменом «краху ідеологій».

Чому зазнала краху комуністична ідея на Сході Європи ми розглянули. На Заході також відбулася переоцінка цінностей. Багатьом здавалось, що жодна ідеологічна система не в змозі запропонувати реальну модель майбутнього, всі політичні партії не встигали за розвитком НТР, проблемами в економіці. Особливо гостро на зміни у світі реагувало молоде покоління. Відкинувши буржуазні і комуністичні ідеали, молоде покоління шукало нових шляхів.

Може тому у цей період знову стали реставруватись ідеї троцькізму, анархізму, неомарксизму, вчень Т. Маркузе, Е Фромма, А. Камю, Ж.-П. Сартра та ін. Логічним продовженням цих пошуків стала «червона весна» 1968 р. у Європі: (вуличні бої молоді з поліцією), «червоний терор» у Німеччині, Італії.

Іншим напрямком став пошук нових систем соціально-політичної побудови суспільства. Основну роль тут відігравали мотиви повної відмови від індустріального суспільства як від антигуманного, яке може призвести планету до економічної катастрофи або до термоядерної війни. Тому у 70-ті роки навколо цих ідей починають утворюватися різні неформальні організації, наприклад «Грінпіс», рух «зелених» (перша партія «зелених» з'явилася у 1973 р. у Великобританії). Деякі з представників цих партій увійшли до парламентів.

У другій половині ХХ ст. відбувався подальший розвиток політико-державних інституцій: розвивалося самоуправління зникали фашистські режими, утворювалися коаліційні уряди.

Якщо спробувати визначити головну тенденцію цього періоду, то можна стверджувати, що у 60-70-ті роки у соціально-економічному житті Заходу постійно відбувалося то збільшення ролі держав в економіці, то зменшення. Головним підсумком такої політики стало орієнтування на збільшення добробуту населення. Тому дещо приглушувалися соціальні конфлікти.

Студентам потрібно пам'ятати, що Західна Європа усі ці роки активно працювала над процесами інтеграції, утворюючи інституції, які забезпечували економічне та політичне співробітництво.

Європейське економічне співтовариство не тільки весь час розширювалось, але й сприяло вирівнюванню рівня економік країн - учасниць. З 1949 р. у Європі діяла Єворада, пізніше доповнена Європарламентом, у 1957 р. створено Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС).

І все ж, незважаючи на всі заходи, у середині 70-х років світ опинився перед економічною кризою. Спроби вийти із кризи активно розпочав уряд Р. Рейгана (США), який виходив з програми «відродження Америки» шляхом технічного переоснащення промисловості. Найбільш помітною фігурою у політиці Великобританії була М. Тетчер, яка захищала доктрину «ядерного стримування», підтримувала ідею сильної армії.

Французьку політику другої половини ХХ століття визначали такі політики, як Ф. Міттеран, Ж. Ширак. Основними векторами їх політики було також намагання вийти із кризи, хоча методи антикризових заходів були суттєво відмінними: так, Ф. Міттеран проводив часткову націоналізацію банків і деяких підприємств, а уряд Ж. Ширака, навпаки, денационалізував промислові групи і банки, скоротивши державний сектор. Треба зауважити, що обидва методи не були дуже вдалимими.

Найбільш знаковою подією кінця 80-х – початку 90-х років стало об'єднання Німеччини. Об'єднана Німеччина стає провідною індустріальною державою світу.

Світова криза особливо гостро проявилася у Східній Європі. Це, у свою чергу, призвело до жорсткого загострення усіх протиріч. З кінця 80-х років починається низка демократичних («оксамитових») революцій, які призвели до падіння тоталітарних режимів у Польщі, Угорщині, Болгарії, Чехословаччині, Румунії. Дуже складними були події у Югославії, яка в результаті розпалась на ряд суверенних держав. Цей процес супроводжувався запеклими міжетнічними конфліктами, втручанням авіації НАТО, введенням контингенту військ ООН. Найбільш вагомою подією став розпад СРСР (грудень 1991 р.). Колишні республіки СРСР почали активно інтегруватися в ЄС та НАТО.

Розпад СРСР призвів до загальної кризи комуністичного руху. Однак це не означало повної ліквідації комуністичних режимів у світі. Куба, Північна Корея, Лаос, В'єтнам та деякі інші країни, переважно «третього світу», продовжували жити в умовах свого бачення політики соціалізму.

Студенти повинні запам'ятати, що на початку 90-х рр. світ перестає бути біполярним, хоча це не означало, що людство вступило у фазу безконфліктного розвитку. Уже з 90-х років вчені почали говорити про *розкол світу на «глобальне місто» і «глобальне село»*. У ряді країн швидко зростають *гігантські мегаполіси* (Мехіко, Бомбей, Калькутта, Шанхай, Токіо, Джакарта та ін.). Це

відбувається переважно у більшості регіонів «третього світу», що призводить до серйозного дисбалансу в країнах. Іншою проблемою є зниження темпів приросту населення у високорозвинених країнах. Ще однією з важливих проблем є питання міграції населення у розвинені держави Заходу, що призводить до насамперед загострення міжетнічних та міжрелігійних конфліктів.

ТЕМА 9. Постіндустріальна цивілізація

1. *Європейська і американська моделі сучасного постіндустріалізму.*
2. *Головні тенденції розвитку глобального технологічного простору.*
3. *Європейська інтеграція та її сучасне значення.*

Останні десятиліття ХХ століття – це період найбільшого загострення біполярного світу, гонки озброєння, винаходу нових видів зброї, новітніх технологій – постійно змушували збільшувати витрати на військові бюджети. Це, у свою чергу, ще більше загострювало соціально-економічні проблеми. Все більше людей починало розуміти, що так далі продовжуватися не може.

США і СРСР активно використовували свій вплив, втручаючись у справи незалежних держав під гаслами «демократії» (Польща 1981 р., Гренада 1983 р., Панама 1989 р.).

У 1990–1991 рр. на теренах СРСР відбулися серйозні зміни. Усі союзні республіки прийняли Декларації про суверенітет. СРСР як країна перестає існувати. Починається нова епоха і у міжнародних відносинах. Так, країни Балтії орієнтуються на захід, Білорусія – на Росію, країни Середньої Азії – на ісламський світ. Зникли міжнародні організації (ОВД, РЕВ).

Країни Східної Європи вперше за післявоєнний період змогли самостійно вирішувати свої проблеми. Найбільш активними і одними із перших визначилися події у Польщі. Тут провідну роль відіграли незалежні профспілки «Солідарність» на чолі з Л. Валенсою. У 1989 р. було сформовано новий уряд, який прийняв нову редакцію Конституції, провів перебудову економіки. Проте швидкі зміни призвели до нестабільності економіки, закриття ряду підприємств, безробіття («шокова економіка»), що викликало невдоволення населення.

Подібні зміни відбулися і в інших країнах колишнього соцтабору (Угорщина, Румунія, Чехословаччина, НДР, Болгарія, Албанія та ін.). Змінилася політична карта Східної Європи. У 1993 р. виникли дві держави – Словаччина і Чехія; з 1990 р. перестала існувати НДР. З кінця 80-х років почалася зміна політичної карти Югославії. У 1991 р. Сербія відокремилася від Хорватії, що призвело до військового протистояння. Боснія і Герцоговина також почали проголошувати суверенітет, однак знову виникло питання етнічних сербів, які хотіли залишитися у складі СФРЮ. Особливо жорстоке протистояння мало місце в албанському окрузі Косово. Для придушення конфлікту було застосовано бомбардування авіацією НАТО найбільш конфліктних територій. Складана ситуація залишилася до кінця 90-х років. Проте і сьогодні питання етнічних сербів остаточно не вирішене. У 1992 р. (до 2006 р.) утворюється Союзна Республіка Югославія (Сербія та Чорногорія), інші республіки Югославії стали незалежними.

Із середини 80-х років найбільш активно розвивається Китай. Він має найвищий у світі показник ВВП. У Китаї відбулася приватизація державного майна, активно розвиваються різні форми власності.

Як протиполог Китаю – особливий диктаторський режим у Північній Кореї з численною армією, ядерною зброєю, своєрідним баченням побудови соціалізму.

Отже, після розпаду соціалістичної системи можна вважати, що світ став *багатополосним*. Частина населення планети живе у демократичному світі (США, Західна Європа, Японія, Канада, Нова Зеландія, Австрія) і більша частина – у світі формування нових моделей розвитку і нестабільності.

У ХХІ столітті з'явився і новий термін міждержавних відносин – **глобалізація**. Сьогодні цей термін означає процес зближення країн, народів, нівелювання національних особливостей. Зрозуміло, що питання глобалізації має своїх прихильників і противників.

Необхідно також враховувати, що процес глобалізації включає політичні, економічні, культурні, ідеологічні складові, він не позбавлений ряду протиріч (наприклад, з одного боку, поява наднаціональних капіталів із багатомільярдними прибутками і, злиденне становище багатьох країн), звідси загострення соціальних, екологічних, політичних проблем людства.

Студентам треба розуміти, що існують різні моделі розвитку глобалізації. Наприклад, Євроамериканська модель, в основі якої лежить демократизація людського суспільства, є не прийнятною для багатьох країн Азії і Африки. Іншою являється позиція ряду дослідників, які моделюють зміну біполярного світу на поліполярний, який може загрожувати людству численними конфліктами (теорія «зіткнення цивілізацій»).

Тому з другої половини 90-х років стає активнішим антиглобалістський рух, який також має різні форми і напрямки. Це проявляється як у антиамериканських настроях (США як лідер глобалізації) серед багатьох народів «третього світу», так і у спалахах націоналізму, релігійного фанатизму у ряді країн.

Отже, кінець ХХ – початок ХХІ ст. визначив ряд найбільше важливих **проблем**:

1. Найголовніші – це: а) проблема державних кордонів нових держав; б) визнання цих держав міжнародною спільнотою; в) регіональні конфлікти, число яких не зменшується з роками

(наприклад, війна за Нагорний Карабах між Вірменією і Азербайджаном у кінці 80 – початку 90-х рр., громадянська війна в Алжирі (1992-2000), у Росії в 90-х роках, Чечні, Дагестані); г) релігійні конфлікти в Індії, Афганістані, Чаді та інших країнах; д) також дуже актуальною залишається проблема тероризму, проявом якого стали події у багатьох країнах світу.

2. Проблема діяльності і статусу НАТО. У 90-х рр. – на початку ХХІ ст. НАТО значно збільшило кількість членів. Туди вступили ряд країн пострадянського простору: Польща, Угорщина, Чехія, Болгарія, Румунія, Словаччина, Естонія, Латвія, Литва, Словенія та ін.

Аргументуючи свої дії боротьбою за світову безпеку, НАТО у 1999 р. провело військові дії проти Союзної Республіки Югославії, в результаті чого тисячі мирних людей постраждали.

3. У зв'язку із втратою позицій світового лідерства існує проблема боротьби США за світову монополію у міжнародній політиці. Так, розширюючи військові бази на Близькому і Середньому Сході, США мотивують такі дії загрозою з боку міжнародного тероризму. (Під цим гаслом США розпочали воєнні дії в Іраку у 2003 р.). Така позиція викликає серйозні соціальні протести в різних країнах світу. Проте не враховувати загрозу міжнародного тероризму також не можна.

4. Важливими проблемами сучасного світу є посилення політичного екстремізму, ксенофобії, міжрелігійних конфліктів (наприклад – у Югославії, Азії, Північній Африці).

ТЕМА 10. *Світ Сходу на сучасному етапі*

1. Основні тенденції культурно-історичних спільностей Сходу.
2. Проблеми мусульманського Сходу.

Друга половина ХХ ст. увійшла в історію як початок розпаду колоніальної системи. Потужним каталізатором початку краху колоніалізму стали події Другої світової війни. Після війни незалежність отримали Палестина, Йорданія, Сирія, Ліван, Індонезія, В'єтнам, Філіппіни, Єгипет, Марокко, Туніс, Судан, Лівія, Індія, Пакистан, Цейлон, Бірма, Камбоджа, Лаос.

Особливо активно процеси деколонізації відбувались у 60-х роках (1961 рік названо «роком Африки», коли незалежність отримали 17 країн). У 1960 р. ООН було прийнято «Декларацію про принципи деколонізації», яка узаконила процес звільнення від колоніального рабства. Упродовж 40–60-х років від британського та французького поневолення звільнились більшість країн.

У 70–90-ті роки відбувається крах Португальської колоніальної імперії (Гвінея-Бісау, Ангола, Мозамбік, острови Сан-Томе і Принсіпі), на півдні Африки у 80-ті роки утворились нові держави: Зімбабве, Намібія.

Студентам важливо звернути увагу на те, що антиколоніальна боротьба не була безкровною, часто вона супроводжувалася не тільки війнами проти метрополії, але й міжплемінними сутичками (війни в Анголі, Мозамбіку, Алжирі).

Проте отримання політичної незалежності не означало соціально-економічної самостійності. **Потрібно запам'ятати** термін, який часто зустрічається у літературі – **неоколоніалізм**. Тобто, надаючи юридично незалежність, багато держав-

метрополій залишалися провідними в економіці країн і могли серйозно впливати на політику і соціальну сферу.

Тому у країнах «третього світу» вибухали громадянські війни, боротьба за території, ресурси, міжетнічна та міжрелігійна боротьба. Дуже часто така боротьба переростала у військові конфлікти, які прийнято називати локальними (від лат. *-locus*-місце). Особливо кривавими такі локальні конфлікти були у Мозамбіку, Сомалі, Уганді та ін.

Незважаючи на складність процесів, країни, що розвивалися, намагались об'єднати зусилля. Так, у 1945 р. було утворено Лігу арабських держав (ЛАД) з метою економічної, політичної та культурної інтеграції. У 1963 р. – Організацію Африканської Єдності (ОАЄ), а у 2002 замість ОАЄ – Африканський союз. Активну позицію займає АСЕАН (Асоціація держав Південно-Східної Азії), в яку входять Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни, Бруней та ін. АСЕАН є важливим інтегруючим центром регіону.

Сьогодні найбільш розвинутими серед азійських країн є Китай, Індія. Феноменом останніх десятиліть став вихід на передові позиції у світовій економіці нових індустріальних територій (НІТ) Сходу: Південної Кореї, Сінгапуру, Гонконгу, Тайваню (так звана четвірка «азійських тигрів»).

На Близькому та Середньому Сході найбільш розвиненими вважаються Іран, Пакистан.

14 травня 1948 року було утворено державу Ізраїль. Сусідні арабські країни не визнали Ізраїлю і це спричинило до низки арабо-ізраїльських війн (1948-49 рр., 1956 р., 1967 р., 1973 р., 1982 р.).

Латинська Америка

Намагаючись посилити свій вплив на країни Південної Америки США у 1948 р. ініціювали утворення Організації американських держав (ОАД). Ця та інші подібні організації

довгий час мали суто формальний характер і не впливали на політику континенту. Тільки у 90-х роках починають утворюватись більш авторитетні інтеграційні структури: МЕРКОСУР (країни півдня Латинської Америки) та НАФТА (зона вільної торгівлі Північної Америки), учасники яких намагалися протистояти тиску США.

У післявоєнний період політичне життя латиноамериканських країн характеризується нестабільністю. Військові перевороти стають там буденним явищем. Тільки у 70–80-х рр. там починається боротьба за демократичний розвиток. Упродовж 80–90-х років у більшості країн були повалені антидемократичні режими. Причому перехід від диктатури до демократії відбувався переважно мирним шляхом. Найбільш розвиненими країнами у Латинській Америці вважаються Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі. У цих країнах досить активно, незважаючи на труднощі, розвиваються нові галузі промисловості (ядерна енергетика, мікроелектроніка, інформатика, біотехнології).

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ (4 год.)

Тема 1. Світ на початку ХХ ст.

1. Особливості соціально-економічного та політичного розвитку провідних країн світу.
2. Національно-визвольна боротьба:
 - а) революційний рух в Азії, на Близькому та Середньому Сході;
 - б) революційні події в Латинській Америці та Африці.
3. Міжнародні відносини на початку ХХ ст.:
 - а) утворення Троїстого блоку та Антанги;
 - б) міжнародні кризи та конфлікти на початку ХХ ст.

Список літератури:

1. Всесвітня історія: навч. посіб. / В. Д. Гончар, О. Н. Ярмиш, В. М. Мордвінцев, А. Г. Слісаренко. – 2-ге вид. – К., 2002.
2. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – ХХ століть: навч. посіб. / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін.; за ред. Ю. А. Горбаня. – К., 2007.

Тема 2. Світ після Другої світової війни.

1. Зміни у світі внаслідок війни.
2. США після Другої світової війни: соціально-економічні та політичні особливості розвитку.
3. Становище Великобританії і Франції після війни. Головні економічні та політичні пріоритети.
4. Політичні та соціально-економічні наслідки війни для Німеччини.
5. Країни Центральної та Східної Європи у післявоєнний період.

Список літератури:

1. Всесвітня історія : навч. посіб. / В. Д. Гончар, О. Н. Ярмиш, В. М. Мордвінцев, А. Г. Слісаренко. – 2-ге вид. – К., 2002.
2. Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – XX століть : навч. посіб. / Ю. А. Горбань, Б. І. Білик, Л. В. Дячук та ін. ; за ред. Ю. А. Горбаня. – К., 2007.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Країною - «майстернею світу» називали:
 - а) Францію;
 - б) Англію;
 - в) Італію.
2. Відкрив морський шлях до Індії:
 - а) Б. Діаш;
 - б) Х. Колумб;
 - в) А. Веспуччі;
 - г) В. да Гама.
3. Започаткував колонізаційний процес у світі:
 - а) Х. Колумб;
 - б) Ф. Пісарро;
 - в) Ф. Кортес.
4. Твір «Похвала глупості» створив:
 - а) Й. Рейхлін;
 - б) У. фон Гуттен;
 - в) Е. Роттердамський.
5. Іспанія визнала незалежність Нідерландів у:
 - а) 1518 р.;
 - б) 1648 р.;
 - в) 1579 р.
6. Пресвітеріани й індепенденти діяли в:
 - а) Франції;
 - б) Англії;
 - в) Нідерландах.
7. Видатним політичним мислителем Англійської революції був:
 - а) Д. У'інстенлі;
 - б) Т. Гоббс;
 - в) Д. Лільберн.

-
8. “Білль про права” було прийнято у:
- а) 1685 р.;
 - б) 1660 р.;
 - в) 1689 р.
9. Османська імперія досягла найбільшої могутності при:
- а) Селімі I;
 - б) Мехмеді II;
 - в) Сулеймані II.
10. Працю “Про рух небесних сфер” написав:
- а) Г. Галілей;
 - б) М. Коперник;
 - в) Д. Бруно.
11. Емпіричний метод вивчення природи обґрунтував:
- а) Р. Декарт;
 - б) Ф. Бекон;
 - в) І. Ньютон.
12. Тихий океан відкрив:
- а) Ф. Магеллан;
 - б) Ф. Фрейк;
 - в) Бальбоа.
13. Географічну карту Аляски склав:
- а) Є. Хабаров;
 - б) С. Дежнев;
 - в) В. Берінг.
14. Книгу “67 статей” написав:
- а) М. Лютер;
 - б) У. Цвінглі;
 - в) Ж. Калавін.
15. Протестантизм у Англії запровадив:
- а) Генріх VIII;
 - б) Єлизавета I;
 - в) Яков I.

-
16. Лордом-протестантом Англії у середині VI ст. було проголошено:
- а) Р. Овертона;
 - б) О. Кромвеля;
 - в) Дж. Елітона.
17. Вестфальський мирний договір було підписано у:
- а) 1618 р.;
 - б) 1634 р.;
 - в) 1648 р.
18. Процесу формування американської нації сприяли:
- а) Економічний розвиток;
 - б) Відособленість колонії;
 - в) Громадянська війна.
19. “Імперія Великих Моголів” – це:
- а) Держава в Китаї;
 - б) Монголія;
 - в) Частина Індії.
20. Праця “Государ” була написана:
- а) Н. Макіавеллі;
 - б) Т. Мором;
 - в) В. Шекспіром.
21. Династія Мін правила в:
- а) Японії;
 - б) Ірані;
 - в) Китаї.
22. Подія, яка мала вирішальний вплив на подальший розвиток Європи XIX ст.:
- а) Англійська революція;
 - б) Великі географічні відкриття;
 - в) Велика Французька революція.
23. Основою економіки Франції у XVIII ст. було:
- а) Мануфактурне виробництво:

-
- б) Торгівля;
в) Сільське господарство.
24. Напередодні революції у Франції XVIII ст. королем був:
а) Людовік XIV;
б) Людовік XV;
в) Людовік XVI.
25. Конституцію Установчі збори Франції затвердили:
а) 1789 р.;
б) 1790 р.;
в) 1791 р.
26. Лідером якобінців був:
а) Дантон;
б) Мірабо;
в) Робесп'єр.
27. Найвищим органом влади якобінської диктатури був:
а) Конвент;
б) Комітет громадського порятунку;
в) Парламент.
28. Директорія вела війни з:
а) Австрією, США, Росією;
б) Австрією, Англією, Сардинією;
в) Австрією, Англією, Росією.
29. Тильзитський мир було підписано:
а) 7 липня 1805 р.;
б) 17 липня 1806 р.;
в) 7 липня 1807 р.
30. «Битва народів» біля Лейпцигу відбулась:
а) 16-19 жовтня 1813 р.;
б) 12-15 червня 1814 р.;
в) 15-20 липня 1815 р.
31. Друге правління Наполеона тривало:
а) 500 днів;

-
- б) 200 днів;
в) 100 днів.
32. Основними володарями колоній у Латинській Америці були:
- а) Іспанія;
б) США;
в) Франція.
33. Рух патріотів Венесуели очолив:
- а) Болівар;
б) Міранда;
в) Хосе Сан-Мартін.
34. Бразилія стала республікою у:
- а) 1889 р.;
б) 1882 р.;
в) 1815 р.
35. «Золота ера» англійського парламентаризму:
- а) 1840–1860 рр.;
б) 1850–1880 рр.;
в) 1832–1867 рр.
36. Промисловий переворот розпочався в Англії у:
- а) 60-ті роки XVIII ст.;
б) 70-ті роки XVIII ст.;
в) 50-ті роки XVIII ст.
37. Франція стала конституційною монархією у:
- а) Червні 1814 р.;
б) Липні 1820 р.;
в) Липні 1830 р.
38. Парламентською монархією Франція стала згідно з:
- а) Конституцією;
б) Хартією 1814 р.;
в) Хартією 1830 р.
39. Німецький союз було створено:
- а) 1813 р.;

-
- б) 1815 р.;
в) 1817 р.
40. Другу республіку у Франції було проголошено:
а) 22 лютого 1848 р.;
б) 25 лютого 1848 р.;
в) 22 лютого 1849 р.
41. Джузеппе Гарібальді – це:
а) Король Італії;
б) Лідер національно-визвольного руху в Уругваї;
в) Лідер національно-визвольної боротьби в Італії.
42. Боротьбу за автономію Угорщини у 1848 році очолив:
а) Л. Батяні;
б) Л. Кошут;
в) М. Танчич.
43. Угоду про утворення Північно-німецького союзу підписано у:
а) Серпні 1822 р.;
б) Липні 1867 р.;
в) Серпні 1866 р.
44. На чолі Північно-німецького союзу стояв:
а) Президент;
б) Голова Ради міністрів;
в) Пруський король.
45. Головною силою у боротьбі за національне визволення Італії став (а):
а) Ломбардія;
б) Венеція;
в) П'ємонт.
46. Італійське королівство було утворене у:
а) 1861 р.;
б) 1860 р.;
в) 1862 р.

-
47. Столицею Італійського королівства в результаті революції 1848-1949 рр. стало (в):
- а) Неаполь;
 - б) Рим;
 - в) Палермо.
48. «Вікторіанською епохою» називають в Англії період:
- а) 30-х рр. XIX – поч. XX ст.;
 - б) 50-70-ті рр. XIX ст.;
 - в) Кінець XVIII – перша половина XIX ст.
49. «Золотий вік» економічного розвитку Англії:
- а) 50-60-ті рр. XIX ст.;
 - б) 50-70-ті рр. XIX ст.;
 - в) 60-70-ті рр. XIX ст.
50. Авраам Лінкольн став президентом США у :
- а) 1846 р.;
 - б) 1860 р.;
 - в) 1867 р.
51. Тринадцяту поправку Конституції США про скасування рабства було прийнято:
- а) 1863 р.;
 - б) 1865 р.;
 - в) 1864 р.
52. Ку-клукс-клан було створено:
- а) 1890 р.;
 - б) 1865 р.;
 - в) 1871 р.
53. Війна у США між Півднем і Північчю розпочалась у:
- а) Квітні 1861 р.;
 - б) Липні 1865 р.;
 - в) Серпні 1871 р.
54. Повстання сіпаїв в Індії відбулось у:
- а) 1857-1859 рр.;

-
- б) 1861–1867 рр.;
в) 1835–1843 рр.
55. Рух тайпінів поширився в:
- а) Китаї;
б) Індії;
в) Японії.
56. Третя Республіка у Франції існувала у:
- а) 1868–1888 рр.;
б) 1875–1898 рр.;
в) 1878–1895 рр.
57. Ліберальні реформи в Англії проводились у:
- а) 1906–1911 рр.;
б) 1908–1913 рр.;
в) 1906–1912 рр.
58. Англо-бурська війна відбувалась у :
- а) 1899–1902 рр.;
б) 1880–1890 рр.;
в) 1890–1899 рр.
59. Об'єднання Німеччини остаточно завершилось у :
- а) 1881 р.;
б) 1871 р.;
в) 1870 р.
60. Вимогу «місця під сонцем» для Німеччини висунув:
- а) Канцлер Гогенлоє;
б) Король Вільгельм;
в) Канцлер Бюллов.
61. Імперська Конституція Німеччини була прийнята у :
- а) 1871 р.;
б) 1872 р.;
в) 1873 р.

-
62. Носієм вищої влади в Німеччині у другій половині XIX ст. був:
- а) Канцлер;
 - б) Кайзер;
 - в) Бундестаг.
63. Автором проекту Конституції Росії у XIX ст. був:
- а) Сперанський;
 - б) Лоріс-Меліков;
 - в) Горчаков.
64. Автором економічної реформи у Росії на початку XX ст. був:
- а) Вітте;
 - б) Олександр III;
 - в) Століпін.
65. Релігійним лідером Японії у першій половині XIX ст. був:
- а) Мікадо (імператор);
 - б) Будда;
 - в) Князь.
66. Конституцію в Японії було прийнято у:
- а) 1853 р.;
 - б) 1889 р.;
 - в) 1872 р.
67. «Боксерське повстання» в Китаї відбулось у :
- а) 1890–1893 рр.;
 - б) 1899–1901 рр.;
 - в) 1895–1899 рр.
68. Сунь-Ятсен утворив партію:
- а) Монархічну;
 - б) Гоміндан;
 - в) Соціалістичну.
69. Монархію в Китаї було повалено у :
- а) 1911 р.;
 - б) 1912 р.;

-
- в) 1910 р.
70. Партію Індійський Національний конгрес було утворено у:
- а) 1875 р.;
 - б) 1885 р.;
 - в) 1895 р.
71. Рух «свадеш» в Індії – це:
- а) Боротьба за повну незалежність;
 - б) Бойкот англійських промислових товарів;
 - в) Боротьба за автономію.
72. На початку ХХ ст. в Африці незалежними були:
- а) Марокко, Судан;
 - б) Алжир, Єгипет;
 - в) Ефіопія, Ліберія.
73. Утворення Південно-Африканського Союзу (ПАС) в результаті англо-бурської війни відбулось у:
- а) 1902 р.;
 - б) 1906 р.;
 - в) 1910 р.
74. Диктатором Мексики до революції 1910–1917 рр. був:
- а) Ф. Мадеро;
 - б) П. Діас;
 - в) П. Вілья.
75. Нова конституція Мексики була прийнята у :
- а) 1914 р.;
 - б) 1917 р.;
 - в) 1912 р.
76. В кінці ХІХ ст. польські землі були поділені між:
- а) Росією, Австро-Угорщиною, Францією;
 - б) Росією, Австро-Угорщиною, Німеччиною;
 - в) Росією, Австро-Угорщиною, Швецією.
77. Болгарська держава утворилась у :
- а) 1862–1875 рр.;

-
- б) 1877-1879 рр.;
в) 1877-1878 рр.
78. Повну незалежність Болгарія отримала у :
а) 1908 р.;
б) 1902 р.;
в) 1878 р.
79. Перша балканська війна відбулась у:
а) 1912 р.;
б) 1910 р.;
в) 1909 р.
80. У результаті балканських війн утворилася нова держава:
а) Македонія;
б) Сербія;
в) Албанія.
81. «Пороховим погребом» Європи називали:
а) Францію;
б) Балкани;
в) Італію.
82. Країни, що утворювали «союз трьох імператорів»:
а) Франція, Англія, Росія;
б) Німеччина, Австро-Угорщина, Росія;
в) Німеччина, Англія, Франція.
83. Перша війна за переділ світу виникла між:
а) США і Іспанією;
б) Англією і Німеччиною;
в) Італією і Туреччиною.
84. Держави, що воювали на боці Німеччини у Першій світовій війні:
а) Австро-Угорщина, Румунія, Болгарія;
б) Австро-Угорщина, Польща, Болгарія;
в) Туреччина, Австро-Угорщина, Болгарія.

-
-
85. Німецькі війська у Першій світовій війні діяли згідно з планом:
- а) Гінденбурга;
 - б) Шліфена;
 - в) Фоша.
86. Найбільшими битвами на Західному фронті у Першій світовій війні були:
- а) За Париж, Верден, на річці Марна;
 - б) За Париж, Верден, на річці Саммі;
 - в) За Верден, на річці Саммі, на річці Марні.
87. Росія вийшла з Першої світової війни у:
- а) 1917 р.;
 - б) 1918 р.;
 - в) 1919 р.;
88. В якому році США вступили в Першу світову війну?
- а) 1916 р.;
 - б) 1917 р.;
 - в) 1918 р.;
89. Паризька мирна конференція відкрилась у:
- а) Березні 1918 р.;
 - б) Січні 1919 р.;
 - в) Вересні 1919 р.
90. Вашингтонська конференція відбулась у:
- а) 1918–1919 рр.;
 - б) 1919–1920 рр.;
 - в) 1921–1922 рр.
91. Пакт Бріана - Келлога (1928 р.) означав:
- а) Економічне співробітництво в Європі;
 - б) Політичний союз Англії, Франції, США;
 - в) Відмову від війни як способу ведення політики.

-
92. Коаліційний уряд Ллойд - Джорджа у Великобританії було сформовано у:
- а) 1919 р.;
 - б) 1920 р.;
 - в) 1918 р.
93. Домініонами Англії були:
- а) Канада, Австралія, Нова Зеландія;
 - б) Індія, Афганістан, Ірландія;
 - в) Канада, Пакистан, Австралія.
94. Спроба фашистського путчу у Франції відбулась у:
- а) 1934 р.;
 - б) 1932 р.;
 - в) 1933 р.
95. Період стабілізації у США продовжувався у :
- а) 1925-1928 рр.;
 - б) 1927-1929 рр.;
 - в) 1922-1929 рр.
96. Веймарська конституція у Німеччині була прийнята:
- а) 1919 р.;
 - б) 1918 р.;
 - в) 1932 р.
97. Веймарська республіка в Німеччині існувала у:
- а) 1919-1933 рр.;
 - б) 1922-1932 рр.;
 - в) 1921-1933 рр.
98. Головою німецького уряду Гітлера було призначено:
- а) 21 березня 1932 р.;
 - б) 30 січня 1933 р.;
 - в) 1 червня 1933 р.
99. Муссоліні прийшов до влади в Італії:
- а) У жовтні 1922 р.;
 - б) У листопаді 1924 р.;
 - в) У вересні 1926 р.

-
100. Режим Прімо де Рівера в Іспанії було встановлено у:
- а) 1920 р.;
 - б) 1923 р.;
 - в) 1924 р.
101. Монархія в Іспанії була ліквідована у:
- а) 1926 р.;
 - б) 1936 р.;
 - в) 1931 р.
102. Громадянська війна в Іспанії відбувалась у:
- а) 1936–1939 рр.;
 - б) 1935–1936 рр.;
 - в) 1936–1937 рр.
103. Після Першої світової війни Польща стала:
- а) Парламентською республікою;
 - б) Конституційною монархією;
 - в) Парламентсько-президентською республікою.
104. Режим «санатії» (оздоровлення економіки) було встановлено у Польщі:
- а) 1929 р.;
 - б) 1926 р.;
 - в) 1928 р.
105. Чехословацька держава була утворена:
- а) 14 листопада 1918 р.;
 - б) 28 жовтня 1919 р.;
 - в) 14 листопада 1919 р.
106. Мала Антанта була утворена:
- а) 1920 р.;
 - б) 1921 р.;
 - в) 1933 р.
107. Угорська республіка була проголошена:
- а) 31 жовтня 1918 р.;
 - б) 20 листопада 1919 р.;
 - в) 30 листопада 1931 р.

-
108. Військова диктатура М. Хорти в Угорщині була встановлена:
- а) 1919 р.;
 - б) 1928 р.;
 - в) 1930 р.
109. Кордони Угорщини після Першої світової війни були визначені:
- а) Тріанонським договором 1920 р.;
 - б) Версальським миром 1919 р.;
 - в) Ризьким миром 1921 р.
110. Держава словенців, хорватів і сербів (СХС) була утворена у:
- а) 1919 р.;
 - б) 1918 р.;
 - в) 1920 р.
111. Королівство сербів, хорватів і словенців – це:
- а) Конституційна монархія;
 - б) Парламентська монархія;
 - в) Парламентська республіка.
112. Рух усташів у Хорватії очолив:
- а) Мачек;
 - б) Павелич;
 - в) Милич.
113. Югославія була окупована і розділена німцями у:
- а) 1936 р.;
 - б) 1940 р.;
 - в) 1941 р.
114. Державний переворот у Болгарії, здійснений царем Борисом III, відбувся у:
- а) 1936 р.;
 - б) 1934 р.;
 - в) 1940 р.
115. Режим румунського Кароля було повалено у:
- а) 1939 р.;

-
- б) 1940 р.;
в) 1941 р.
116. Диктаторські режими в Латинській Америці в кінці 20–30-х рр. ХХ ст. були у:
- а) Мексиці, Бразилії, Уругваї, Чилі;
б) Бразилії, Аргентині, Чилі, Кубі;
в) Болівії, Аргентині, Чилі, Кубі.
117. Вторгнення Японії в Маньчжурію відбулось у:
- а) 1940 р.;
б) 1939 р.;
в) 1931 р.
118. Італо-ефіопська війна відбулась у:
- а) 1935 р.;
б) 1938 р.;
в) 1939 р.
119. Гітлер ввів війська у Рейнську зону у:
- а) 1934 р.;
б) 1935 р.;
в) 1936 р.
120. Остаточне оформленні осі «Берлін-Рим-Токіо» відбулось у:
- а) 1933 р.;
б) 1937 р.;
в) 1936 р.
121. «Аншлюс» Австрії відбувся у:
- а) Березні 1938 р.;
б) Січні 1938 р.;
в) Грудні 1939 р.
122. Ліквідація Чехословаччини фашистами відбулась у:
- а) Березні 1938 р.;
б) Травні 1938 р.;
в) Березні 1939 р.

123. СРСР остаточно приєднав країни Балтії у:

- а) 1940 р.;
- б) 1939 р.;
- в) 1941 р.

124. Данія була окупована Гітлером у:

- а) Травні 1940 р.;
- б) Квітні 1940 р.;
- в) Липні 1940 р.

125. Операція під Дюнкерком відбулась у:

- а) Травні 1940 р.;
- б) Січні 1940 р.;
- в) Грудні 1939 р.

126. Німецькі війська окупували Францію у:

- а) Червні 1940 р.;
- б) Серпні 1940 р.;
- в) Січні 1940 р.

127. Балканські країни були окуповані фашистами у:

- а) Листопаді 1939 р.;
- б) Травні 1941 р.;
- в) Жовтні 1941 р.

128. США вступили у війну у:

- а) Грудні 1940 р.;
- б) Грудні 1941 р.;
- в) Грудні 1939 р.

129. Бої у Північній Африці (Ель-Аламейн) відбулись у:

- а) Липні-серпні 1942 р.;
- б) Липні-серпні 1941 р.;
- в) Квітні-травні 1942 р.;

130. Битва під Сталінградом відбулась у:

- а) Серпні 1942 – січні 1943 рр.;
- б) Липні 1942 – лютому 1943 рр.;
- в) Листопаді 1942 – лютому 1943 рр.

-
131. Арешт Муссоліні відбувся у:
- а) 1943 р.;
 - б) 1944 р.;
 - в) 1945 р.
132. Тегеранська конференція відбулась у:
- а) Жовті-листопаді 1942 р.;
 - б) Листопаді-грудні 1943 р.;
 - в) Жовтні-листопаді 1943 р.
133. У 1941 р. нейтральними залишались:
- а) Люксембург, Нідерланди, Швеція;
 - б) Швеція, Швейцарія, Люксембург;
 - в) Швеція, Швейцарія, Ісландія.
134. Центром європейського руху опору в роки Другої світової війни була:
- а) Югославія;
 - б) Франція;
 - в) Польща.
135. Визволення правобережної України пов'язано з:
- а) Курською битвою;
 - б) Сталінградською битвою;
 - в) Корсунь-Шевченківською битвою.
136. Словацьке національне повстання відбулося у:
- а) Серпні 1944 р.;
 - б) Лютому 1944 р.;
 - в) Січні 1945 р.
137. Другий фронт в Європі відкрився:
- а) 6 червня 1944 р.;
 - б) 3 червня 1943 р.;
 - в) 29 квітня 1944 р.
138. Наступ Гітлера в Арденнах відбувся у:
- а) Січні 1945 р.;
 - б) Грудні 1944 р.;
 - в) Травні 1944 р.

-
139. Ялтинська конференція відкрилась у:
- а) Лютому 1944 р.;
 - б) Лютому 1945 р.;
 - в) Липні 1944 р.
140. Вісло-Одерська операція відбулась у:
- а) Квітні-травні 1945 р.;
 - б) Березні-квітні 1945 р.;
 - в) Січні-лютому 1945 р.
141. Сукарно очолив патріотичні сили у:
- а) Філіппінах;
 - б) Індонезії;
 - в) Бірмі.
142. Потсдамська конференція відбулась у:
- а) Квітні-травні 1945 р.;
 - б) Травні-червні 1945 р.;
 - в) Липні-серпні 1945 р.
143. Мирні договори із союзниками Німеччини були підписані країнами-переможцями у:
- а) 1945 р.;
 - б) 1946 р.;
 - в) 1947 р.
144. Договір 1951 р. у Сан-Франциско був підписаний із:
- а) Китаєм;
 - б) Японією;
 - в) Філіппінами.
145. ООН прийняла Біль про права людини у:
- а) 1946 р.;
 - б) 1947 р.;
 - в) 1948 р.
146. ЄЕС було утворено:
- а) 1955 р.;
 - б) 1957 р.;
 - в) 1951 р.

-
147. У 1945- сер. 50-х рр. незалежність в Азії отримали:
- а) Лаос, Індія, В'єтнам, Бірма;
 - б) Афганістан, Індонезія, Індія, Цейлон;
 - в) Бірма, Пакистан, Афганістан, Індія.
148. У середині 50-х рр. незалежними на Африканському континенті стали:
- а) Алжир, Туніс, Судан;
 - б) Туніс, Марокко, Судан;
 - в) Замбія, Алжир, Руанда.
149. Мартін Лютер Кінг - це:
- а) Лідер реформаторів XVII ст.;
 - б) Лідер негритянського населення США у 50-х рр. XX ст.;
 - в) Лідер негритянського руху Північної Африки.
150. Четверта Республіка у Франції існувала у:
- а) 1945-1949 рр.;
 - б) 1946-1958 рр.;
 - в) 1948-1960 рр.
151. ФРН було проголошено:
- а) 1945 р.;
 - б) 1946 р.;
 - в) 1949 р.
152. Провідну роль у політичній системі ФРН за Конституцією 1949 р. відігравав:
- а) Президент;
 - б) Канцлер;
 - в) Прем'єр-міністр
153. «Доктрина Хальштейна» була прийнята у:
- а) 1949 р.;
 - б) 1951 р.;
 - в) 1955 р.

154. Берлінська стіна була зведена у:

- а) 1949 р.;
- б) 1955 р.;
- в) 1961 р.

155. Німеччина стала єдиною державою у:

- а) 1990 р.;
- б) 1991 р.;
- в) 1989 р.

156. Конституція в Італії (Перша Республіка) була прийнята у:

- а) 1946 р.;
- б) 1947 р.;
- в) 1950 р.

157. Період Другої Республіки в Італії почався у:

- а) 1994 р.;
- б) 1993 р.
- в) 1996 р.

158. Британська співдружність націй була утворена у:

- а) 1949 р.;
- б) 1961 р.;
- в) 1962 р.

159. Політичний курс М. Тетчер передбачав:

- а) Денаціоналізацію, монетаризм, зниження соціальних витрат;
- б) Підвищення податків на крупний бізнес, денаціоналізацію, приватизацію;
- в) Монетаризм, збільшення державного втручання в економіку.

160. Рада економічної допомоги (РЕВ) – це:

- а) Західноєвропейська структура;
- б) Економічна структура східноєвропейських держав;
- в) Об'єднання країн Центральної Європи.

-
161. Політична криза в Чехословаччині виникла у:
- а) 1956 р.;
 - б) 1968 р.;
 - в) 1961 р.
162. Політична криза в Угорщині сталася у:
- а) 1956 р.;
 - б) 1968 р.;
 - в) 1981 р.
163. Розподіл Чехословаччини на дві частини: Чехію і Словаччину стався у:
- а) 1990 р.;
 - б) 1991 р.;
 - в) 1992 р.
164. Політична криза в Румунії відбулася у:
- а) 1989 р.;
 - б) 1990 р.;
 - в) 1992 р.
165. Федеративна Республіка Югославія перестала існувати у:
- а) 1989 р.;
 - б) 1990 р.;
 - в) 1991 р.
166. Незалежні профспілки «Солідарність» у Польщі були утворені у:
- а) 1989 р.;
 - б) 1980 р.;
 - в) 1991 р.
167. «Кадаризація» в Угорщині – це:
- а) Період ліберальних реформ;
 - б) Період репресій;
 - в) Перехід від тоталітаризму до демократії.
168. Політика «великого стрибка» в Китаї проводилась у:
- а) Кінці 50-х – у 60-х рр.;

-
- б) Кінці 40-х - у 50-х рр.;
 - в) У 60-70-ті рр.

169. Китайська «культурна революція» – це події:

- а) 1965–1966 рр.;
- б) 1949–1955 рр.;
- в) 1960–1965 рр.

170. За конституцією 1950 р. Індія оголошувалась:

- а) Парламентською республікою;
- б) Президентською республікою;
- в) Конституційною монархією.

171. Держава Бангладеш була проголошена у:

- а) 1971 р.;
- б) 1981 р.;
- в) 1962 р.

172. Демократична Республіка В'єтнам була проголошена у:

- а) 1949 р.;
- б) 1955 р.;
- в) 1945 р.

173. Агресія Франції проти ДРВ (Демократичної Республіки В'єтнам) відбувалась у:

- а) 1946–1954 рр.;
- б) 1969–1975 рр.;
- в) 1958–1967 рр.

174. Війна США проти Південного В'єтнаму проводилась у:

- а) 1955–1965 рр.;
- б) 1950–1957 рр.;
- в) 1965–1969 рр.

175. Індонезія стала республікою у:

- а) 1945 р.;
- б) 1949 р.;
- в) 1961 р.

-
176. Ісламська революція в Ірані відбулась:
- а) 1961 р.;
 - б) 1979 р.;
 - в) 1981 р.
177. Повалення монархії в Ірані сталося у:
- а) 1962 р.;
 - б) 1980 р.;
 - в) 1958 р.
178. Партія арабського соціального відродження (Баас) прийшла до влади в Ірані у:
- а) 1962 р.;
 - б) 1968 р.;
 - в) 1971 р.
179. Республіка в Афганістані була проголошена у:
- а) 1981 р.;
 - б) 1969 р.;
 - в) 1973 р.
180. Введення радянських військ в Афганістан відбулось у:
- а) 1979 р.;
 - б) 1981 р.;
 - в) 1984 р.
181. Держава Ізраїль утворилась у:
- а) 1949 р.;
 - б) 1947 р.;
 - в) 1948 р.
182. Єгипет націоналізував Суецький канал у:
- а) 1961 р.;
 - б) 1956 р.;
 - в) 1974 р.
183. Боротьба за незалежність в Південній Родезії закінчилася перемогою у:
- а) 1979 р.;

-
- б) 1980 р.;
в) 1965 р.
184. Намібія була утворена у:
а) 1961 р.;
б) 1980 р.;
в) 1989 р.
185. Американський курс «Союз заради прогресу» проголосив:
а) Картер;
б) Кеннеді;
в) Буш.
186. Проамериканський режим Батисти було повалено на Кубі у:
а) 1961 р.;
б) 1959 р.;
в) 1949 р.
187. Спробу побудувати соціалізм в Чилі у 1970–1973 рр. здійснив:
а) А. Піночет;
б) С. Альєнде;
в) У. Чавес.
188. Диктатура А. Самоси була повалена у:
а) Аргентині;
б) Нікарагуа;
в) На Кубі.
189. Заключний Акт у Гельсінки було підписано у:
а) 1949 р.;
б) 1975 р.;
в) 1981 р.
190. Початок здійснення «плану Маршалла» – це:
а) 1945 р.;
б) 1946 р.;
в) 1947 р.
191. Надання незалежності Ірландії відбулось у:
а) 1959 р.;

-
- б) 1961 р.;
 - в) 1947 р.

192. Проголошення КНР (Китайської Народної Республіки) було здійснено у:

- а) 1945 р.;
- б) 1949 р.;
- в) 1947 р.

193. Утворення НАТО проголошено у:

- а) Жовтні 1949 р.;
- б) Квітні 1949 р.;
- в) Серпні 1947 р.

194. Сінгапур було засновано у:

- а) 1819 р.;
- б) 1900 р.;
- в) 1879 р.

195. Ісламська республіка Пакистан була заснована у:

- а) 1956 р.;
- б) 1949 р.;
- в) 1947 р.

196. Загальний ринок країн Латинської Америки (Меркосур) включав:

- а) Аргентину, Бразилію, Парагвай, Уругвай;
- б) Колумбію, Бразилію, Аргентину, Чилі;
- в) Аргентину, Колумбію, Бразилію, Уругвай.

197. Програму «Партнерство заради миру» запропонувала(в):

- а) Росія;
- б) США;
- в) Китай.

198. Операція «Буря в пустелі» 1991 р. була направлена проти:

- а) Сирії;
- б) Ірану;
- в) Іраку.

-
199. Спільна європейська валюта –євро - була впроваджена:
- а) 1991 р.;
 - б) 1996 р.;
 - в) 1990 р.
200. Фашистський режим у Румунії було встановлен уо:
- а) 1940 р.;
 - б) 1939 р.;
 - в) 1938 р.
201. Фашистський режим у Греції утвердився у:
- а) 1939 р.;
 - б) 1936 р.;
 - в) 1941р.
202. Провідними політичними партіями Нідерландів у міжвоєнний період були:
- а) Соціалістичні;
 - б) Ліберальні;
 - в) Клерикальні.
203. Г. Маннергейм (Фінляндія) у 1918 році був:
- а) Маршалом;
 - б) Королем;
 - в) Регентом.
204. Італія вступила у війну у:
- а) 1939 р.;
 - б) 1940 р.;
 - в) 1941 р.
205. Нідерланди стали суверенною республікою у:
- а) 1579 р.;
 - б) 1676 р.;
 - в) 1581 р.
206. Впровадження протестантизму в Англії відбулось в роки правління:
- а) Генріха УІІІ;

-
- б) Єлизавети I;
 - в) Якова I.

207. Партію індепендентів очолював в Англії:

- а) Д. Елітон;
- б) О. Кромвель;
- в) У. Ралі.

208. Роком Африки називають:

- а) 1989 р.;
- б) 1970 р.;
- в) 1960 р.

209. Остання країна, що у 1989 році скинула колоніальне ярмо, була:

- а) Марокко;
- б) Замбія;
- в) Намібія.

210. Передача Китаю Гонконгу відбулася у:

- а) 1997 р.;
- б) 1999 р.;
- в) 2001 р.

211. Теза про постіндустріальне суспільство з'явилась у:

- а) 1990-х роках;
- б) 1970-х роках;
- в) 1980-х роках

212. Організація «Хамаз» як ісламський рух опору була утворена у:

- а) 1991 р.;
- б) 1987 р.;
- в) 1979 р.

213. Фолклендський конфлікт (1982 р.) виник між:

- а) США і Японією;
- б) Англією і Аргентиною;
- в) США і Кубою.

-
214. Конрад Аденауер заснував у 1945 році партію:
- а) ХДС (Християнсько-демократичний союз);
 - б) ХСС (Християнсько-соціальний союз);
 - в) Ліберальну партію.
215. Становлення диктатури Н. Чаушеску почалося з:
- а) 1959 р.;
 - б) 1965 р.;
 - в) 1960р.
216. Корейська війна відбувалась у:
- а) 1950–1952 рр.;
 - б) 1950–1953 рр.;
 - в) 1951–1954 рр.
217. В'єтнам був поділений на ДРВ і Республіку В'єтнам у:
- а) 1965 р.;
 - б) 1970 р.;
 - в) 1954 р.
218. Договір про об'єднання Німеччини набрав чинності у:
- а) 1980 р.;
 - б) 1990 р.;
 - в) 1991 р.
219. Маастрихтські угоди (1992 р.) – це:
- а) Договір про утворення Євросоюзу;
 - б) Договір про знищення ядерної зброї в Європі;
 - в) Договір про припинення війни між Іраком і Кувейтом.
220. Аншлюс – це:
- а) Політика примусового включення Чехословаччини до Німеччини;
 - б) Політика примусового включення Австрії до Німеччини;
 - в) Політика примусового включення Судетів до Німеччини.

-
221. «Оксамитові революції» відбулись у:
- а) Албанії, Чехословаччині, Югославії;
 - б) Чехословаччині, НДР, Болгарії.
 - в) Югославії, Угорщині, НДР.
222. Багдадський пакт 1945 року був підписаний між:
- а) Афганістаном, Іраном, Пакистаном, Англією;
 - б) Туреччиною, Іраном, Афганістаном, Пакистаном;
 - в) Туреччиною, Іраном, Пакистаном, Англією.
223. Єдина Конституція ЄС була прийнята у:
- а) 2004 р.;
 - б) 2007 р.;
 - в) 2007 р.
224. Прем'єр-монарх Симеон Сакс-Кобург-Готський очолив уряд (2001 р.) у:
- а) Австрії;
 - б) Швеції;
 - в) Болгарії.
225. Польща увійшла до НАТО у:
- а) 1997 р.;
 - б) 1999 р.;
 - в) 2001 р.
226. Квебекська проблема в Канаді – це питання:
- а) Територіальне;
 - б) Релігійне;
 - в) Національне.
227. Рада Європи була утворена у:
- а) 1949 р.;
 - б) 1956 р.;
 - в) 1975 р.
228. Європарламент було утворено у:
- а) 1989 р.;
 - б) 1957 р.;
 - в) 1960 р.

229. Модернізація в Туреччині почалась у:

- а) 1948–1952 рр.;
- б) 1918–1923 рр.;
- в) 1945–1950 рр.

230. Незалежність від Голландії Індонезія отримала у:

- а) 1949 р.;
- б) 1959 р.;
- в) 1961 р.

231. В групу індо-буддистсько-мусульманський блок входять країни:

- а) Індія, Непал, Малайзія, Бангладеш;
- б) Індія, Пакистан, Бангладеш, Непал, Шрі-Ланка;
- в) Індія, Індонезія, Пакистан, Бангладеш, Шрі-Ланка.

232. Бангладеш отримав незалежність у:

- а) 1971 р.;
- б) 1981 р.;
- в) 1969 р.

233. До «конфуціанського» блоку країн належать:

- а) Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг;
- б) Північна Корея, Китай, Тайвань, Сінгапур;
- в) Китай, Південна Корея, Гонконг.

234. Перший у світі штучний супутник Землі було запущено у:

- а) 1957 р.;
- б) 1961 р.;
- в) 1959 р.

235. Висадка космонавтів на Місяць відбулась у:

- а) 1971 р.;
- б) 1989 р.;
- в) 1969 р.

236. Президент Сукарно був лідером:

- а) Малайзії;
- б) Індії;
- в) Індонезії.

237. Яку назву мав Ізраїль у 1917 р.:

- а) Ізраїль;
- б) Підмандатна Палестина;
- в) Сектор Газа.

238. Сектор домініону Ірландія отримала у:

- а) 1919 р.;
- б) 1949 р.;
- в) 1921 р.

239. Єрусалим став столицею Ізраїлю у:

- а) 1980 р.;
- б) 1948 р.;
- в) 1967 р.

240. Болгарія вступила у Берлінський пакт у:

- а) 1939 р.;
- б) 1940 р.;
- в) 1941 р.

241. «Культурна революція» в Китаї відбувалась у:

- а) 1958–1960-х рр.;
- б) 1966–1976-х рр.;
- в) 1960–1978-х рр.

242. Народно-Демократичну Республіку Лаос було проголошено у:

- а) 1973 р.;
- б) 1975 р.;
- в) 1960 р.

243. Лівія була проголошена республікою у результаті Вересневої революції :

- а) 1977 р.;
- б) 1969 р.;
- в) 1980 р.

244. Монголія стала незалежною державою у:

- а) 1921 р.;

-
- б) 1924 р.;
в) 1948 р.
245. Нігерія отримала незалежність у:
а) 1967 р.;
б) 1970р.;
в) 1960 р.
246. США встановили дипломатичні відносини із СРСР у:
а) 1933 р.;
б) 1936 р.;
в) 1934 р.
247. Найдемократичніша Конституція на Латиноамериканському континенті була прийнята у 1917 році у:
а) Сальвадорі;
б) Аргентині;
Мексикі.
248. В Аргентині державний переворот генерала Х. Урібуру було здійснено:
а) 1930 р.;
б) 1933 р.;
в) 1939 р.
249. «Чилійським Муссоліні» називали :
а) Л. Рекабаррена;
б) К. Ібаньєса;
в) А. Алесандрі.
250. Ф. Батиста був диктатором:
а) Чилі;
б) Куби;
в) Бразилії.
251. Об'єднання СРСР відбулося у:
а) 1918 р.;
б) 1922 р.;
в) 1924 р.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аваков Р.* Колонизация и деколонизация: эволюция развивающихся миров // *Мировая экономика и международные отношения.* – 2000. – № 9.
2. *Білоус О.* Соціоісторичний аспект релігійності людства // *Політичний менеджмент.* – 2004. – № 1.
3. *Бухарин Н. И.* Строительство гражданского общества в странах Центральной, Юго-Восточной Европы, 90-е годы XX века – начало XXI века // *Новая и новейшая история.* – 2005. – № 1.
4. *Дергачов В. А.* Геополитика: учебник для вузов. – М., 2004.
5. *Єлавич Б.* Історія Балкан XX ст. / пер. англ. Р. А. Санків. – М., 2009.
6. *Заболотный В. М.* Новейшая история стран Европы и Северной Америки: конец XX – начало XXI века : учебное пособие для студентов. – М., 2004.
7. *Іваницька О. П.* Новітня історія країн Європи і Америки (1945–2002) : навчальний посібник. – Вінниця, 2003.
8. *Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – XX століть : навчальний посібник / за ред. Ю. А. Горбаня.* – 2-ге видання, доповнене і перероблене. – К., 2003.
9. *Консерватизм: Антологія.* – К., 1998.
10. *Лібералізм: Антологія.* – К., 2002.
11. *Лях В.* Постіндустріальне суспільство як нова парадигма соціального розвитку: проблема і перспективи // *Генеза.* – 1944. – № 4.
12. *Морен Е.* О природе СССР: Тоталитарный комплекс и новая империя: пер. с франц. – М., 1995.
13. *Наумкин В. В.* Исламский радикализм в свете новых концепций и подходов // *Восток.* – 2006. – № 1.
14. *Оліфіренко М.* Новітні інформаційні технології як інструмент міжнародного тероризму. – К., 2004.

-
15. Орлова Т. В. Історія сучасного світу : навчальний посібник. – К., 2008.
 16. Орлова Т. В. Промислова революція // Історична наука : термінологічний і понятійний довідник. –К., 2002.
 17. Пахомов Ю. Н., Крымский С. Б. , Павленко Ю. В. Пути и перепутья современной цивилизации. – К., 1998.
 18. Сорос Дж. Мыльный пузырь американского превосходства : пер. с англ. – М., 2004.
 19. Сич О. І., Мінаєв А. В. Світ у другі половині ХХ – на початку ХХІ ст.: основні тенденції політичного та соціально-економічного розвитку : навч. посіб. – Чернівці : Наші книги, 2010.
 20. Черныш А. М. Политические теории мира. – Одесса, 2005.
 21. Чигирин Ю. Ю. Політична ідеологія: минуле, сучасне, майбутнє. – К., 2004.

Навчально-методичне видання

Валентина Анатоліївна КЛИМЕНКО,
Наталія Володимирівна ЧУБУР

ІСТОРІЯ СУЧАСНОГО СВІТУ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Відповідальний за випуск – В. А. Нестеренко
Редактор – Н. В. Лисогуб
Комп'ютерне верстання – В. А. Клименко

Підписано до друку 24.12.2013 р. Формат 60x84 1/16.
Друк лазерний. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 9.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.